

Rahapeliongelma ja sen tunnistaminen sosiaalityössä

Saima Mattsson
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden laitos
Itä-Suomen yliopisto
Elokuu 2019

TIIVISTELMÄ

Itä-Suomen yliopisto

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden	Laitos Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä Saima Mattsson	
Työn nimi Rahapeliongelma ja sen tunnistaminen sosiaalityössä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Tutkielman ohjaajat Yliopiston lehtori, dosentti, YTT Kaarina Mönkkönen Yliopisto-opettaja Mari Suonio	
Aika Elokuu 2019	Sivumäärä 66 sivua, 2 liitettä (2 sivua)
<p>Tiivistelmä</p> <p>Rahapeliongelma on vähän käsitelty aihe sosiaalityön tutkimuksissa. Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten rahapeliongelma tunnistetaan sosiaalityössä. Sen lisäksi tutkielmassa oli tarkoituksena käsitellä rahapelaamista Suomessa sekä rahapeliongelmaa yksilöä ja laajemmin yhteiskuntaa koskevana ilmiönä.</p> <p>Tutkimus on luonteeltaan laadullinen. Tutkimusta varten haastateltiin neljää aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijää ryhmähaastatteluna ja kahta muuta rahapeliongelman parissa työskentelevää asiantuntijaa yksilöhaastatteluina. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina ja analyysitavaksi valittiin teoriaohjaava sisällönanalyysi.</p> <p>Tulosten perusteella rahapeliongelma ilmeni sosiaalityössä moninaisesti. Asiakkaan taloudellinen ahdinko oli selkein rahapeliongelman tunnusmerkki. Rahapeliongelma tunnistetaan sosiaalityössä tämän tutkielman perusteella etenkin asiakkaiden tiliotteiden kautta. Tiliotteet vaikuttivat olevan haastateltaville sosiaalityöntekijöille tärkein väline ottaa rahapelaaminen asiakkaan kanssa puheeksi. Muita tunnistamisen tapoja olivat rahapeliongelman tuleminen ilmi asiakkaan jonkin muun rahapeliongelmaan liittyvän sosiaalisen- tai terveyteen liittyvän ongelman, kuten häätöuhan tai unettomuuden kautta taikka asiakkaan itse kertoessa rahapeliongelmaastaan sosiaalityöntekijälle.</p> <p>Siitä huolimatta, että rahapeliongelma voi ilmetä sosiaalityössä monella tavalla, se voi pysyä myös piilossa. Rahapeliongelman tunnistamisen esteiksi lukeutuivat muun muassa rahapeliongelmaan liittyvä häpeän tunne sekä rahapeliongelman kieltäminen. Tämän vuoksi rahapeliongelman tunnistaminen näyttäytyi sosiaalityössä haastavana.</p>	
Avainsanat rahapelaaminen, rahapeliongelma, tunnistaminen, sosiaalityö	

ABSTRACT

University of Eastern Finland

Faculty Social Sciences and Business studies	Department Social Sciences
Author Saima Mattsson	
Title Identifying problem gambling in social work practice	
Major subject Social work	Level Master's thesis
Supervisors Senior Lecturer PhD, Title of Docent Kaarina Mönkkönen University Teacher Mari Suonio	
Time August 2019	Page number 66 pages, 2 appendices (2 pages)
<p>Abstract</p> <p>Effective strategies for screening for problem gambling has received little attention from the social work profession. The aim of this thesis was to identify useful means by which social workers are able to recognize problem gambling in practice. Furthermore, the purpose of this thesis was to increase awareness of individual and social dimensions of problem gambling, and to gather information about gambling in Finland.</p> <p>Research material was gathered by conducting three semi-structured interviews. There were six participants in total. Four social workers working with adults were interviewed as a group interview and two other experts working with the problem gambling were both interviewed individually. Research material was analysed thematically. In this thesis research material was collected and analysed abductively through principal themes that were based on prior research.</p> <p>The findings indicate that problem gambling can manifest itself in many ways in social work practice. Financial distress was seen as the clearest sign of customer's problem gambling. Customer's bank statements was one of the most important tools for recognizing gambling problem. Other ways to effectively identify customer's problem gambling was paying attention to health-related and social problems, such as sleeplessness and eviction notices.</p> <p>Problem gambling can also remain hidden. Obstacles of identifying customer's problem gambling included, for example, denial and the feeling of shame associated with problem gambling. Therefore identifying problem gambling in social work appeared to be challenging.</p>	
Keywords gambling, problem gambling, identify, social work	

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 RAHAPELAAMINEN SUOMESSA	3
2.1 Rahapelaamisen yleisyys Suomessa	3
2.2 Rahapelien eri muodot	5
2.3 Rahapelien asema lainsäädännössä ja yhteiskunnassa	7
2.4 Rahapelihaittojen ehkäisy	9
3 RAHAPELIONGELMA YKSILÖLLISENÄ JA YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ	12
3.1 Rahapeliongelman kehittyminen ja sen riskitekijät	12
3.2 Rahapeliongelman luonne	14
3.3 Rahapeliongelman tunnistaminen ja hoito sosiaali- ja terveydenhuollossa	18
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
4.1 Tutkielman tutkimustehtävä ja metodiset lähtökohdat	22
4.2 Haastatteluiden toteutus	24
4.3 Aineiston analysointi	26
4.4 Tutkimuseettiset kysymykset	32
5 RAHAPELIONGELMAN ILMENEMINEN SOSIAALITYÖSSÄ	35
5.1 Taloudellinen ahdinko ja muut merkittävät rahapelihaitat	35
5.2 Rahapelaamisen luonne ja rahapeliongelmalle altistavat tekijät	39
6 RAHAPELIONGELMAN TUNNISTAMISEN TAVAT SOSIAALITYÖSSÄ	44
6.1 Rahapelaamisen tunnistaminen asiakkaiden tiliotteista	44
6.2 Puheeksiotto ja muut rahapeliongelman tunnistamisen tavat	46
6.3 Rahapeliongelman tunnistamisen esteet	49
6.4 Tulosten yhteenveto	52
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	55
LÄHTEET	59
LIITTEET	67
Liite 1. Teemahaastattelurunko	67
Liite 2. Suostumuslomake	68

TAULUKOT

Taulukko 1. Esimerkki haastatteluaineiston pelkistämisestä aineiston analyysissä.	28
Taulukko 2. Esimerkki haastatteluaineiston ryhmittelystä aineiston analyysissä.....	29
Taulukko 3. Aineiston analyysistä syntyneet luokat ja niitä yhdistävät tekijät.	31

1 JOHDANTO

Rahapelaaminen on Suomessa ajankohtainen puheenaihe ja yhteiskunnallisesti merkittävä asia. Suomi on esimerkiksi yksi maailman kärkeistä rahapelikulutusta tarkastelevissa tilastoissa (Economist 2017). Myös rahapelien sijoittelussa Suomi on eräs Euroopan vapaimmista maista ja suurin osa rahapeleistä on avoimesti esillä julkisissa tiloissa (Murto 2017, 301). Rahapelit ovat läsnä arkisissa ympäristöissä, kuten ruokakaupoissa ja baareissa. Pelaaminen omalla mobiililaitteella on koko ajan entistä helpompaa ja siten rahapelaaminen on nykyään aikaisempaa enemmän riippumatonta tilasta ja ajasta. (Raento 2012, 7, 14.)

Suurimmalle osalle ihmisistä rahapelaaminen tuo elämään haluttua huvia ja jännitystä (Derevensky 2016, 313). Rahapelaamisen tiedetään kuitenkin voivan aiheuttaa yksilön elämään merkittäviä haittoja silloin, jos rahapelaaminen kehittyy harmittomasta pelaamisesta rahapeliongelmaksi. Rahapeliongelma aiheuttaa yksilön lisäksi myös yhteisöön ja yhteiskuntaan kohdistuvia haittoja, kuten monenlaisia terveysongelmia sekä talousvaikeuksia (Alho & Lahti 2015a, 10). Suomessa jopa 3,3 prosenttia kärsii rahapeliongelmosta, mikä tarkoittaa 124 000 henkilöä (Salonen & Raisamo 2015, 54–55).

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tutkia asiantuntijahaastatteluiden kautta sitä, miten rahapeliongelma tunnistetaan sosiaalityössä. Tutkielman tarkentavia tutkimuskysymyksiä ovat, miten rahapeliongelma ilmenee sosiaalityön asiakastyössä ja minkälaisia piirteitä rahapeliongelmaan ilmiönä liittyy. Haastatteluaineiston kautta ja näiden tutkimuskysymysten valossa pyrin kuvailemaan rahapeliongelmaa sosiaalityön näkökulmasta katsottuna. Jo omassa kandidaatin tutkielmassani tarkastelin tätä aihetta laajemmin auttamistyön näkökulmasta integroivana kirjallisuuskatsauksena. Halusin jatkaa tästä samasta aiheesta pro gradu -tutkielmassani.

Sosiaalityössä työskennellään tyypillisesti heikoimmassa asemassa olevien ihmisten parissa (Rogers 2013, 51). Myös rahapeliongelman tiedetään olevan yleisintä esimerkiksi työttömillä ja pitkäaikaissairailta (Salonen & Raisamo 2015, 55). Onkin arvioitu, että merkittävä osa Suomen rahapelikulutuksesta tulee pelaajilta, joilla on heikko sosioekonominen asema (Selin 2017, 556). Tämän tiedon valossa pidän hyvin mahdollisena sitä, että moni rahapeliongelmosta kärsivä henkilö on sosiaalipalveluiden piirissä tai niiden tarpeessa.

Rahapeliongelma on usein hankala tunnistaa ja sitä on aiemmissa tutkimuksissa kuvailtu piilossa pysyväksi ja helposti salatuksi ongelmaksi (esim. Jaakkola 2008, 508). Jotta rahapeliongelma voidaan tunnistaa helpommin, on mielestäni tärkeää selvittää, miten rahapeliongelma voi tulla esiin, ja minkälaisia keinoja sen tunnistamiseksi käytetään sosiaali- ja terveydenhuollossa. Ymmärtääkseni rahapeliongelmaa sosiaalityössä on tutkittu varsin vähän sekä kotimaisella että kansainvälisellä tasolla. Tämän tutkielman tavoitteena onkin tuoda esiin uutta tietoa vähän tunnetusta aiheesta.

Tutkielman teoriaosuudessa pyrin kuvailemaan aiemman tutkimuskirjallisuuden valossa rahapelaamista Suomessa ja rahapeliongelmaa sekä siihen liittyviä käsitteitä. Luvussa kaksi käsitelen rahapelaamisen yleisyyttä Suomessa, rahapelien eri muotoja, rahapelien asemaa suomalaisessa lainsäädännössä ja yhteiskunnassa sekä rahapelihaittojen ehkäisyä. Luvussa kolme esittelen rahapeliongelman kehittymistä ja sen riskitekijöitä, rahapeliongelman luonnetta sekä rahapeliongelman tunnistamista ja hoitoa sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Tutkimusaiheen taustoittamisen jälkeen esittelen tutkielman toteutusta luvussa neljä. Laadullisen tutkimuksen tavoin tutkielman tarkoituksena on syventää tietoa rahapeliongelmosta ja sen tunnistamisesta. Haastattelin tutkielmaa varten erään kaupungin neljää sosiaalityöntekijää ryhmähaastatteluna sekä kahta muuta rahapeliongelman parissa työskentelevää asiantuntijaa yksilöhaastatteluina. Toteutin haastattelut teemahaastatteluina. Haastatteluaineiston analyysiä ohjasi abduktiivinen päättely ja analyysitavaksi valitsin teoriaohjaavan sisällönanalyysin.

Tutkielman tulosluvut olen jakanut kahteen osaan. Luvussa viisi esitän tuloksia rahapeliongelman ilmenemisestä sosiaalityössä ja luvussa kuusi rahapeliongelman tunnistamisen tavoista sosiaalityössä. Tutkielman tulokset keskustelevat aiemman tutkimuskirjallisuuden kanssa. Luvussa seitsemän kokoan yhteen johtopäätöksiä ja niistä heränneitä ajatuksiani.

2 RAHAPELAAMINEN SUOMESSA

2.1 Rahapelaamisen yleisyys Suomessa

Rahapelaaminen on kehittynyt viime vuosikymmenten saatossa yleiseksi tavaksi viettää vapaa-aikaa. Etenkin kehittyneissä länsimaissa rahapelaaminen on monelle kansalaiselle mahdolliseksi tullutta massaviihdettä. (Tammi 2008, 176.) Suomalaisten rahapelaaminen onkin lisääntynyt 2000-luvulla (Suomalaisen rahapelaamisen tilannekatsaus 2017, 7) ja kansainvälisestikin tarkasteltuna suomalaisten rahapelikulutus on Euroopan kärkeä (Nikkinen 2008, 64; Salonen & Raisamo 2015, 25). Brittiläisen konsulttiyhtiö H2 Gambling Capitalin mukaan Euroopan maista ainoastaan Irlannissa kulutettiin asukasta kohden vuonna 2016 enemmän rahaa rahapeleihin kuin Suomessa. Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna Suomi oli vuonna 2016 rahapelikulutuksen neljännellä sijalla heti Australian, Singaporen ja Irlannin jälkeen. (The Economist 2017.)

Suomessa rahapelaaminen näkyy monissa arkisissa paikoissa, kuten ruokakaupoissa, kioskeissa, baareissa ja ravintoloissa. Sen lisäksi rahapelaaminen on mahdollista yksinomaan sille omistetuissa tiloissa, kuten pelisaleissa ja raviradoilla. (Raento 2012, 7.) Rahapelaamisen yleisyyttä ja siihen liittyviä asenteita tutkitaan Suomessa joka neljäs vuosi tehtävällä väestökyselyllä (Salonen & Raisamo 2015, 25). Väestökysely on toteutettu vuodesta 2003 lähtien, kun Rahapelitoimikunta ehdotti mietinnössään arpajaislakiin (1047/2002) lainsäädännön muutosta, jonka nojalla raha- ja ongelmapelaamista seurattaisiin myös valtion toimesta. Muutosta ennen raha- ja ongelmapelaamista olivat kartoittaneet ainoastaan rahapeliyhtiöt, jotka seuraavat sitä valtion lisäksi nykyäänkin. (Järvinen-Tassopoulos 2012, 83.) Nykyisen arpajaislain mukaan sosiaali- ja terveysministeriön (STM) on seurattava rahapelaamista ja siitä aiheutuvia haittoja sekä vastattava rahapelihaittojen ehkäisystä ja hoidosta Suomessa. Rahapeliyhtiöiden pitää korvata tästä seurannasta ja tutkimuksesta aiheutuvat kustannukset valtiolle. (Salonen & Raisamo 2015, 25; Arpajaislaki 52 §.)

Vuoden 2015 väestökyselyyn (Suomalaisten rahapelaaminen 2015), vastanneista henkilöistä 80 prosenttia oli pelannut vähintään yhtä rahapeliä viimeisen 12 kuukauden aikana. Tämä tarkoittaa väestötasolla noin kolmea miljoonaa suomalaista. (Salonen & Raisamo 2015, 29.) Samaisen väestökyselyn mukaan rahapelaaminen oli yleisempää kuluneen vuoden aikana miehillä (85 %)

kuin naisilla (75%) ja miehet arvioivat kuluttaneensa keskimäärin naisia enemmän rahaa pelaamiseen viikoittain. Yleisintä rahapelaaminen oli 25-34-vuotiailla (84 %) ja vähäisintä alaikäisten ryhmässä (37 %). (Salonen & Raisamo 2015, 29, 36.) Alaikäisten rahapelaamisen katsotaan olevan silti melko yleistä, vaikka alaikäisten rahapelaamista koskevat rajoitukset tulivat voimaan vuonna 2011, jolloin niitä nostettiin 15 vuodesta 18 ikävuoteen (Alho & Lahti 2015a, 10; Arpajaislaki 14 a §).

Vuoden 2015 väestökyselyn perusteella kielteiset asenteet rahapelaamista kohtaan olivat tyyppisimpiä 15–17 -vuotiaiden nuorten ryhmässä. Asenteet olivat kuitenkin muuttuneet kokonaiskuvassa myönteisempään suuntaan vuosien 2011 ja 2015 välillä. Esimerkiksi suurimmissa nettotuloluokissa rahapelaamiseen suhtauduttiin kaikista tuloluokista myönteisimmin. (Salonen & Raisamo 2015, 44, 56.) Toisaalta uudemmassa rahapelaamista, rahapelihaittoja ja rahapeli-markkinointiin liittyviä mielipiteitä tutkivassa väestökyselyssä havaittiin, että kotimainen rahapelien mainontaa ja markkinointia koskeva kriittisyys on nousussa (Salonen, Lind, Castrén, Lahdenkari, Kontto, Selin, Hellman, Järvinen-Tassopoulos 2019, 79).

Vuoden 2015 väestökyselyn mukaan rahapelaaminen oli yleistynyt eläkeläisillä ja nuorilla aikuisilla verrattuna sitä edelliseen vuonna 2011 tehtyyn väestökyselyyn (Salonen & Raisamo 2015, 54). Ikäihmisten yleistynyt rahapelaaminen ei ole mielestäni yllättävää, sillä ikäihmiset ovat yksi nopeimmin kasvavista väestöryhmistä Suomessa. Esimerkiksi tilastokeskus arvioi vuonna 2015 yli 65–vuotiaiden osuuden väestöstä nousevan nykyisestä 19,9 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä (SVT: Väestöennuste 2015). Ikääntyneiden rahapelaamisesta tiedetään sen vahvoista mielikuvista huolimatta yllättävän vähän (Kämppi 2010, 8). Nuorten aikuisten rahapelaamisesta väestökysely puolestaan toteaa, että sen yleistymisen saattaa heijastaa rahapelaamiseen liittyvien kokeilujen lisääntymistä nuorten täysi-ikäistyttyä ja saavutettua pelaamiseen oikeutetun iän. (Salonen & Raisamo 2015, 54.)

Rahapelaaminen on yleistynyt myös internetissä vuoden 2015 väestökyselyn perusteella (Salonen & Raisamo 2015, 35). Rahapelaaminen internetissä tarjoaa pelaajalle uuden tavan harrastaa rahapelaamista (Koivula, Koiranen & Räsänen 2016, 372–373) ja internetin lukuisat pelimahdollisuudet ovat vahvistaneet rahapelaamisen roolia viihde-elämyksenä (Järvinen-Tassopoulos 2012, 91). Rahapelaaminen internetissä onkin koko ajan entistä helpompaa, esimerkiksi omilla puhelimilla (Raento 2012, 7). Rahapelaaminen vaikuttaa lisääntyvän internetissä eri väestöryhmien välillä epätasaisesti. Esimerkiksi korkeammin koulutetut, parempituloiset, nuoret sekä miehet pelasivat Koivula ym. (2016) tutkimuksen mukaan muita useammin rahapelejä

verkossa. Tietoteknisten sovellusten käyttö, kuten tässä tapauksessa rahapelaaminen internetissä, heijastelee yhteiskunnallisia rakenteellisia eroja väestöryhmien välillä. (emt., 379–380.) Laajasti katsottuna rahapelaamisen yleistymisen internetissä kuvastaa kuitenkin sekä rahapelaamisen että internetin käyttöön liittyvää yleistymistä (Koivula ym. 2016, 373) eli samalla kun internetin käyttö arkipäiväistyy, niin myös rahapelaaminen internetissä yleistyy (Kinnunen & Jaakkola 2015, 42).

Suomalaisten voidaan sanoa pelaavan rahapelejä paljon ja suhtautuvan rahapelaamiseen myönteisesti (Salonen & Raisamo 2015, 25, 44). Esimerkiksi rahapeliyhtiö Veikkaus Oy:n raporttoima pelikate vuonna 2018 oli 1759 miljoonaa euroa. Pelikate lasketaan vähentämällä liikevaihdosta pelaajille maksetut voitot. (Veikkauksen vuosiraportti 2018, 5). Toisin sanoen suomalaisten voidaan sanoa hävinneen Veikkauksen rahapeleihin vuonna 2018 1759 miljoonaa euroa. Tämä kuvaa mielestäni hyvin suomalaisen rahapelaamisen laajuutta.

2.2 Rahapelien eri muodot

Jani Kinnunen & Tapio Jaakkola (2015) kirjoittavat teoksessa *Rahapeliriippuvuus*, että rahapeleillä on eri muotoja ja niitä voidaan jaotella pelien ominaisuuksien perusteella karkeasti onnenpeleihin sekä taitoon- ja tietoon perustuviin peleihin. Onnenpeleissä lopputuloksen määrää pelkästään sattuma ja näin ollen pelaajilla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa lopputulokseen. Lotto, ruletti ja rahapeliautomaattipelit ovat esimerkkejä perinteisistä onnenpeleistä. Taitopeleissä puolestaan pelaaja voi itse vaikuttaa pelin lopputuloksen määräytymiseen. Tästä pelimuodosta esimerkkinä on pokeri. Huolimatta sattumanvaraisesti jaetuista pelikorteista pelaajat voivat taidoillaan pienentää sattuman vaikutusta lopputulokseen esimerkiksi opettelemalla eri korttiyhdistelmien todennäköisyyksiä. Samalla tavalla tietopeleissä esimerkiksi vedonlyöjät voivat kerätä erilaista tietoa vedonlyönnin kohteena olevasta tapahtumasta ja sen perusteella arvioida kenen tai minkä puolesta ja minkä kokoisella panoksella lyödä vetoa. Vedonlyönnissä, toisin kuin pokerissa, ei voida kuitenkaan suoraan itse vaikuttaa lopputulokseen. Taito- ja tietopeleissä pelaajien onkin mahdollista pelata kauan voitollisesti. Huomioitavaa on se, että suurin osa vedonlyöjistä ja pokerinpelaajista eivät pelaa voitollisesti, jolloin häviävien pelaajien rahoista kertyy harvojen ammattilaispelaajan voitot. (Kinnunen & Jaakkola 2015, 35–37.)

Kaikkia rahapelejä yhdistää se, että pelien lopputulokset perustuvat ainakin osaltaan sattumaan, ja että niissä on raha tai rahaan verrattava panos sekä palkinto (Rautee 2009, 17; Kinnunen & Jaakkola 2015, 35). Sattuma onkin rahapeleissä hyvin keskeinen tekijä, sillä se on ominaisuus, joka erottaa rahapelit muista sellaisista peleistä, joissa voitto perustuu esimerkiksi pelaajan tietoon, voimaan tai nopeuteen (Rautee 2009, 17). Esimerkiksi onnenpelien säännöt on laadittu sellaisella tavalla, että pelinjärjestäjille kertyy varmasti voittoa pitkän aikavälin kuluessa. Rahapelien järjestäjillä on siis matemaattinen etu pelissä, joka tarkoittaa sitä, että suurin osa pelaajista jää tappiolle, jos he pelaavat tarpeeksi pitkään. Rahapelien järjestäjät voivat myös ottaa jokaisesta pelistä erillisen järjestämispalkkion, joka vähennetään pelaajille palautuvista rahoista. Näin ollen ainoa, joka rahapelaamisessa lopulta jää varmasti voitolle, on pelinjärjestäjä. (Kinnunen & Jaakkola 2015, 35–37.)

Rahapelaamisen eri muotoja tarkasteltaessa on tarpeen ottaa huomioon, mikä tekee joistakin rahapeleistä toisia pelejä koukuttavampia. Rahapelit ovat keskenään erilaisia ja jotkut pelit voivat aiheuttaa pelaajille riippuvuutta toisia pelejä helpommin (Rautee 2009, 39). Eräs ominaisuus, joka vaikuttaa pelin koukuttavuuteen, on sen tahti. Nopeiden pelien, kuten rahapeliautomaattien, tiedetään aiheuttavan isomman riskin rahapeliongelmaan kuin hidastahtiset arvontapelit. (Kinnunen & Jaakkola 2015, 40.) On esimerkiksi todettu, ettei pelaajaa motivoi pelaamiseen pelkästään rahavoitto, vaan myös siitä syntyvä mielihyvän tunne, jota hän pelatessaan kokee. Mielihyvän syntymiseen ei vaikuta pelkästään mahdollisuus voitosta, vaan siihen liittyy epävarma ja jännittävä hetki ennen lopputuloksen ratkeamista (Rautee 2009, 38, 47.) Pelin nopea tahti mahdollistaakin mielihyvöpalkintojen tiheän toistumisen, jota kutsutaan yhdeksi riippuvuuskäyttäytymisen kehittymisen riskitekijäksi (Kinnunen & Jaakkola 2015, 40).

Rahapelaamiseen on olemassa monia syitä. Suurimmalle osalle rahapelaaminen tuo elämään haluttua huvia ja jännitystä. Jotkut voivat puolestaan pelata rahasta kilpailun vuoksi ja jotkut näkevät rahapelaamisen mahdollisena ammattina. Rahapelaaminen voi olla tapa selviytyä vastoinkäymisistä tai paeta hetkeksi arjen stressitekijöitä ja tylsiä hetkiä. Rahapelaamiseen syihin voi liittyä myös sen ympärillä oleva sosiaalinen kanssakäyminen. (Derevensky 2016, 313.) Monille pelaajille rahapelipaikka onkin tärkeä muiden ihmisten kohtaamispaikka, ja pelipaikalle saattaa muodostua tuttavapiiri, joiden kanssa voi vaihtaa kuulumisia ja jakaa pelikokemuksia. Yksi yleisimmistä pelaamisen motiiveista liittyy kuitenkin mahdollisuuteen voittaa ja unelmaan jättipotista. Unelmointi kannustaa rahapelaamiseen ja ylläpitää sitä. (Castrén & Lahti 2015a, 73.)

2.3 Rahapelien asema lainsäädännössä ja yhteiskunnassa

Suomessa rahapelaaminen on muuttunut vuosikymmenten myötä paheksutusta ja yksinomaan miesten viihteestä kaikille hyväksytyksi ajanviettotavaksi. Suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa onkin siirrytty 1900-luvun aikana holhouksesta kohti yksilön vastuun korostamista, ja rahapelaaminen ymmärretään nykyään normaalina ajanvietteenä paheen tai synnin sijaan. (Matilainen 2010, 20–22.) Rahapelaaminen on myös hyvin merkittävä tulonlähde Suomessa ja rahapelaamisesta saatuja tuottoja käytetään yleishyödyllisiin tarkoituksiin. (Alho & Lahti 2015a, 9.)

Rahapelitoiminnan ollessa yhteiskunnalle merkittävä tulonlähde, se halutaan pitää valtion omistamana tuottavana yhtiönä (Murto & Mustalampi 2015, 18). Veikkaus Oy:n liikevaihto vuonna 2018 oli vuosiraportin mukaan 3 154,7 miljoonaa euroa ja liikevoitto 1 014,5 miljoonaa euroa (Veikkauksen vuosiraportti 2018, 15). Arpajaislain (1047/2001) 17 §:ssä säädetään, että Veikkaus Oy:n tuotosta käytetään 53 prosenttia urheilun, liikuntakasvatuksen, tieteen sekä nuorisotyön edistämiseen, 43 prosenttia terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen ja 4 prosenttia hevoskasvatuksen ja hevosurheilun edistämiseen. Esimerkiksi vuonna 2018 opetus- ja kulttuuriministeriö sai varoja Veikkaus Oy:ltä 537,5 milj. euroa, ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 436,1 milj. euroa (Veikkauksen vuosiraportti 2018, 13).

Vuoden 2017 alusta alkaen arpajaislainsäädännön uudistuksen myötä rahapeliyhtiöt Fintoto Oy, Veikkaus Oy ja Raha-automaattiyhdistys (RAY) yhdistyivät valtion omistamaksi uudeksi rahapeliyhtiöksi Veikkaus Oy:ksi hallituksen esityksen (HE 132/2016) ehdotuksen mukaisesti. Veikkaus Oy vastaa nykyään yksinoikeudella rahapelien toimeenpanemisesta Suomessa. (HE 132/2016, 28; Arpajaislaki (1047/2001) 11 §). HE:ssä 132/2016 todetaan Suomen rahapelipolitiikan perustuvan vakiintuneesti yksinoikeusjärjestelmään ja että sen toiminnan keskeisenä periaatteena on viranomaisten valvontavastuu. Voimassa olevan arpajaislain (1047/2001) peruslinjaus noudattaa jo vuonna 1965 annetussa arpajaislaissa (491/1965) omaksuttua linjausta, jonka mukaan tulojen hankkiminen ihmisten pelihalua hyväksikäyttäen sallitaan rajoitetusti ja ainoastaan hyväntekeväisyyttä varten tai muun aatteellisen toiminnan tueksi. (HE 132/2016, 6.) Hallituksen esityksessä (132/2016) perustellaan rahapelaamista koskevaa yksinoikeusjärjestelmää sillä, että sen avulla pystytään tehokkaimmin turvaamaan rahapeleihin osallistuvien oikeusturva sekä ehkäisemään ja vähentämään väärinkäytökset, rikokset ja rahapelaamisesta

aiheutuvat haitat. Uudistuneen arpajaislain ehkäisemis- ja vähentämisvelvoite koskettaa myös rahapelaamisesta aiheutuvien taloudellisten haittojen ehkäisemistä. (HE 132/2016, 28, 42.)

Arpajaislain uudistuksen ja rahapelaamista koskevan yksinoikeusjärjestelmän muutoksen taustalla oli estää entisten kolmen peliyhtiön mahdollinen keskinäinen kilpailu. Pelkona oli, että peliyhteisöjen kilpailu lisää rahapelien markkinointia ja on siten ristiriidassa rahapelijärjestelmän tavoitteen kanssa, jonka mukaan rahapelaamisesta aiheutuvia haittoja tulee ehkäistä ja vähentää. Uudistuneen yksinoikeusjärjestelmän tarkoituksena oli siis hillitä rahapelien markkinointia ja siten ehkäistä ja vähentää rahapelaamisesta aiheutuvien haittoja. Rahapelaamista tarkastelevassa väestökyselyssä havaittiin kuitenkin, että siihen vastanneet kokivat rahapelien kotimaisen mainonnan ja markkinoinnin liian runsaana useammin uudistuksen jälkeen vuonna 2017 (27 %) kuin uudistusta edeltävänä vuonna (18 %). (Salonen ym. 2019, 79.)

Peliklinikan toteuttamassa kyselyssä vuonna 2019 kartoitettiin eri peliympäristöjen aiheuttamia haittoja rahapeliongelmiin apua hakeneilta henkilöiltä. Peliklinikka on Helsingissä sijaitseva rahapeliongelmiin tukea tarjoava palvelukokonaisuus. Kyselyyn vastanneiden mielestä ulkomaiset nettirahapelit ja PAF aiheuttavat heille Veikkauksen nettipelejä ja kivijalkapelejä enemmän ongelmia. Kyselyn perusteella osa vastaajista kertoivat siirtyvänsä Veikkauksen peleistä ulkomaisiin nettirahapeleihin sen jälkeen, kun Veikkauksen pelirajoitukset täytyvät. (Heiskanen, Silvennoinen, Nuutinen, Hallamaa, Saarelainen & Björkenheim 2019, 10.)

Sisäministeriö asetti toukokuussa 2018 arpajaislain uudistamista koskevan lainsäädäntö- ja esiselvityshankkeen. Sen tehtävänä oli muun muassa selvittää arpajaislainsäädännön kehittämistarpeita pelikieltomahdollisuuksien laajentamiseksi sekä Veikkaus Oy:n kanavointikyvyn vahvistamiseksi (Sisäministeriön julkaisuja 2019:25, 9). Kyseisen selvityksen mukaan erilaiset rahapelaamiseen vaikuttavat estotoimet voisivat estää ainakin osaa pelaajista siirtymästä ulkomaisille rahapelisivustoille. Yksinoikeuteen perustuvassa rahapelijärjestelmässä arpajaislainvastaisen rahapelitarjonnan estäminen teknisin keinoin ei voi kuitenkaan perustua laillisen tarjoajan taloudellisten intressien tai rahapelitoiminnasta saatavan tuoton suojaamiseen, vaan sen aitona pyrkimyksenä tulee olla rahapelijärjestelmän ja lainsäädännön tavoitteet rahapelaamiseen liittyvien haittojen estämisessä ja vähentämisessä. (emt., 70–71.) Rahapelipolitiikassa rahapelaamiseen liittyvät haitat ja rahapelituotot ovatkin keskeisessä asemassa. Onkin arvioitu, että se, kuinka paljon rahapelaamiseen liittyvät haitat saavat rahapelaamista koskevassa päätöksenteossa huomiota, riippuu esimerkiksi rahapeliongelman mittakaavasta, rahapelaamisen

kulttuurisesta asemasta ja erityisesti Euroopan unionin toimintaympäristössä tapahtuvista muutoksista. (Selin 2016, 82–83.)

2.4 Rahapelihaittojen ehkäisy

Rahapelipolitiikassa on sosiaali- ja terveysministeriön ohjauksella otettu vähitellen käyttöön rahapelihaittojen ehkäisyyn ja vähentämiseen tähtäviä toimia (Selin 2016, 82). Rahapelihaittojen ehkäisyllä tarkoitetaan niitä toimia, joilla pyritään ehkäisemään ja vähentämään rahapelaamisesta aiheutuvia haittoja, jotka kohdistuvat yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan (Salonen ym. 2019, 34). Esimerkiksi pelikulutuksen ja sen kasautumisen vähentäminen ovat avainasemassa rahapelihaittojen ehkäisyssä (Murto & Mustalampi 2015, 18). Huomioon ottaen laaja tutkimustieto ja näyttö näiden ehkäisevien toimien tehokkuudesta, ovat toimien voimallisuus ja laaja-alaisuus kuitenkin jäljessä verrattuna esimerkiksi alkoholipolitiikkaan. Eräs merkittävä ehkäisevien toimien voimallisuutta heikentävä este on rahapelitoiminnan tuotot eri toimijoille. (Selin 2016, 82.) Suomessa rahapelipolitiikan intressit ovat siis ristiriidassa keskenään, koska rahapeliyhtiön tuotot hyödyttävät välittömästi yhteiskuntaa ja toisaalta taas rahapelaamisen haittojen ehkäisyn lähtökohtana on, että yhä harvempi kuluttaisi rahapelituotteisiin yli varojensa. Edellä mainitun haittojen ehkäisyä koskevan tavoitteen onnistumisella olisi selkeä vaikutus pelituottoihin. (Murto & Mustalampi 2015, 18.)

Suomalaisten rahapelikulutusta tarkastelevassa tutkimuksessa on huomattu, että valtaosa rahapelikulutuksesta tulee viikoittain pelaavilta ja merkittäväällä osalla pelaajista on heikko sosio-ekonominen asema. Pienempituloiset kuluttavat enemmän rahaa pelaamiseen nettotuloihinsa nähden kuin suurempituloiset. Kuvaavaa on, että suomalaisten rahapelikulutusta tarkastelevassa tutkimuksessa arvioitiin vain pienen joukon (5,2 %) tuottavan puolet suomalaisen rahapelaamisen kokonaiskulutuksesta. (Salonen, Kontto, Alho & Castrén 2017a, 555– 556.) Janne Nikkinen kirjoittaa artikkelissaan *Rahapeliongelma aikamme sosiaalipoliittisena haasteena* (2008, 70), että peliongelmat ja siitä aiheutuvat haitat kasautuvat juuri huonoimmin toimeentulevaan väestöön. Näin ollen yhteiskunnan huono-osaisimmilta väestöryhmiltä otetaan pois rahaa pelituottojen muodossa ja myöhemmin samaa rahaa palautetaan heille hoitoketjun kautta. Nikkinen väittääkin artikkelissaan, että tämän ongelmakehän rikkomisen tulisi olla keskeisempi

tavoite kuin rahan kanavoiminen rahapeliongelmaisten hoitoon, vaikkakin se tuo hetkellistä apua tilanteisiin. (emt., 70.)

Rahapelaamisen haittojen ehkäisyssä on keskeistä vaikuttaa rahapelituotteisiin liittyviin ominaisuuksiin, rahapeliin jakelutapaan ja rahapeliin markkinointiin (Castrén, Murto & Salonen 2014a, 438). On kuitenkin todettu, että rahapeliin fyysistä saatavuutta ja pelien markkinointia jyrkästi rajoittavat toimet eivät mitään todennäköisimmin saa kannatusta, koska viihteellinen rahapelaaminen ja yhteiskunnan pelituottoja korostava ajattelu on nähtävissä rahapelijärjestelmää koskevassa poliittisessa päätöksenteossa (Murto & Warpenius 2015, 209). Ennaltaehkäisevä työ ja liiallisen rahapelaamisen minimointi on tärkeää, koska rahapeliongelmiin seuraukset ovat laaja-alaisia ja käyvät yhteiskunnalle kalliiksi (Castrén ym. 2014a, 438). Esimerkiksi rahapeliin saatavuuden sääntelytoimet on arvioitu yhdeksi tehokkaimmaksi keinoksi rahapelihaittojen ehkäisyssä ja vähentämisessä (Salonen ym. 2019, 34). Rahapelihaittojen ehkäisyssä toimet kohdistuvatkin niihin väestö- ja pelaajaryhmiin, jotka ovat alttiita rahapelihaittojen kehittymiselle, kuten alaikäisiin. Ikärajakontrollin lisäksi eräs esimerkki ehkäisytoimesta on tarjolla olevien rahapeliin riskien sääntely, kuten pelitilanteiden valvominen ja rekisteröityneiden pelaajien pelitapahtumien kirjaaminen. (Murto & Warpenius 2015, 204, 210.) Rahapeliin ja pikavippiin markkinoinnin rajoittaminen on merkittävä rahapelihaittojen ehkäisykeino etenkin hallitsemattomasti rahapelejä pelaaville (Salonen ym. 2019, 87).

Pelaajien houkuttelevuus markkinoinnin avulla on kuitenkin edellytys rahapeliin suosiolle ja rahapeliyhtiöiden menestykselle. Rahapelejä mainostetaan aikaisempaa näkyvämmiin esimerkiksi ruokakaupoissa kassalla muiden ostoksien maksamisen yhteydessä. Rahapeliin mainostaminen televisiossa on myös arkipäivää ja sen lisäksi sitä tapahtuu internetissä. Rahapelimarkkinoinnin merkitys onkin muuttunut parinkymmenen vuoden aikana huomattavasti. Aikaisemmin rahapelimarkkinoinnin keskeisimpänä viestinä pidettiin sitä, mitä yhteiskunnallista hyvää rahapelaamisen voitot yhteiskunnalle tuottavat. Nykyään mainonnan katsotaan keskittyvän enemmän tuotemyyntiin sekä unelmien markkinointiin. (Castrén ym. 2014a, 438–439.)

Vuonna 2017 suomalaisten rahapelaamista tarkastelevassa väestökyselyssä viikoittain rahapelejä pelaavat henkilöt arvioivat käyttävänsä keskimäärin 13,2 euroa rahapeleihin viikossa. Miehet kuluttavat viikoittain rahapeleihin rahaa enemmän kuin naiset, ja mitä useammin rahapelejä pelattiin, sitä suurempaa tutkimukseen vastanneiden viikoittainen rahapelikulutus oli. Tutkimuksen mukaan tavallisimpia ympäristöjä, joissa rahapelejä pelataan ovat kodit (66 %), ruokakaupat tai kauppakeskukset (61 %), kioskit (56 %) ja huoltoasemat (31 %). (Salonen ym. 2019,

50, 54.) Moni tyypillisistä rahapeliympäristöistä sijaitsee siis hyvin arkisissa julkisissa tiloissa, joihin moni ihmisistä hakeutuu monta kertaa kuukaudessa ensisijaisesti muiden asioiden takia kuin rahapelaamisen vuoksi. Mielestäni edellä mainitussa väestökyselyssä saadut tutkimustulokset vahvistavat sitä ajatusta, ettei näissä ympäristöissä olevien rahapelienväestön saatavuutta haluta rajoittaa niistä saatujen merkittävien rahapeli- ja pelituottojen vuoksi (Murto & Warpenius 2015, 209; Selin 2016, 82).

3 RAHAPELIONGELMA YKSILÖLLISENÄ JA YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

3.1 Rahapeliongelman kehittyminen ja sen riskitekijät

Rahapelaamisen tiheyden ja siitä aiheutuvien haittojen mittaaminen on eräs tapa luokitella rahapelaamista ja sen ongelmallisuutta. Tämän ajatuksen mukaisesti rahapelaaminen voidaan luokitella hallittuun pelaamiseen, riskitason pelaamiseen, ongelmapelaamiseen ja rahapeliriippuvuuteen. Rahapeliongelmaa käytetään yläkäsitteenä, kun puhutaan sekä ongelmapelaamisesta että diagnostisesti määriteltävästä rahapeliriippuvuudesta. Ongelmapelaaminen käsitetään yleensä rahapeliriippuvuutta lievempänä tilana, johon kuitenkin kuuluu tyypillisiä ongelmallisesta pelaamisesta aiheutuvia haittoja. (Alho & Lahti 2015a, 11–12.)

Rahapelaaminen on monille rutiininomainen tauko arjesta. Rahapeleihin on mahdollista uppoutua kokonaisvaltaisesti niin, ettei pelaaja huomaa mitään ympärillään tapahtuvaa ja niin, että pelaajalla voi olla vaikeuksia lopettaa pelaaminen ennen kuin rahat ovat loppuneet. (Kinnunen & Jaakkola 2015, 39.) Ajantajun ja kontrollin menetys ovat rahapelaamisessa tyypillistä. Sen myötä pelaajan huomio voi kiinnittyä vain voittoihin. (Castrén, Lahti & Salonen 2015, 60.) Vuoden 2015 väestökyselyssä tyypillisin rahapelaamisesta aiheutuva haitta olikin hallinnanpuute: tutkimukseen vastanneista 13,6 prosenttia kertoi pelanneensa enemmän kuin olivat alun perin aikoneet (Salonen & Raisamo 2015, 41).

Riskitasolla pelaaminen on rahapelaamista tarkastelevien väestökyselyjen mukaan nousussa (Salonen & Raisamo 2015, 54). Riskitason pelaamisella tarkoitetaan runsasta rahapelaamista siten, että se ei aiheuta vielä merkittäviä haittoja pelaajan elämään. Rahapeliongelmaa edeltää usein riskitason pelaaminen. (Alho & Lahti 2015a, 11.) Vuoden 2015 väestökyselyssä riskitason pelaajia oli tutkimukseen vastanneista 15 prosenttia, kun vastaava luku vuonna 2011 oli 13 prosenttia. Vuoden 2015 väestökyselyssä havaittiin myös, että erityisesti naisten riskitason pelaaminen ja rahapeliongelmat ovat lisääntyneet vuodesta 2011. (Salonen & Raisamo 2015, 54.)

Riskitason pelaamisen tunnistaminen on rahapeliongelman ennaltaehkäisyn takia tärkeää (Alho & Lahti 2015a, 12). Sosiaalinen ympäristö on eräs vahvasti vaikuttava tekijä rahapelikäyttäytymisessä. Säännöllisesti pelaavien läheisten määrällä on yhteys sekä riskitason pelaamiseen

että rahapeliongelmaan. Rahapelaamista kannustava sosiaalinen ympäristö voi rohkaista pelaamiseen ja samalla myös normalisoida liiallista rahapelaamista. (Mazar, Williams, Stanek, Zorn & Volberg 2018, 11.) Rahapeliongelman eräinä riskiryhminä on tutkimuksissa noussut esiin kotiäidit, opiskelijat ja ikääntyneet. Näiden ryhmien yhteisenä tekijänä on vaikuttaa olevan se, että ryhmiin kuuluvilla on aikaa ja mahdollisuuksia säännölliselle rahapelaamiselle. (Murto 2015, 181.) Sen lisäksi miessukupuoli, matala koulutustaso ja terveysongelmat on todettu olevan riskitekijöitä rahapelaamiselle riskitasolla ja myöhemmin ongelmapelaamiselle. (Mazar et al. 2018, 12).

Nuorena rahapelaamisen aloittamisen tiedetään olevan eräs riskitekijä ongelmapelaamisen kehittymiselle myöhemmin elämässä (Shead, Derevensky & Gupta 2016, 61; Volberg 1994, 240). Tehokkain keino ehkäistä lasten ja nuorten ongelmapelaamista on säädellä heidän pääsyään rahapelipaikoille. Tärkeäksi asiaksi on todettu lasten ja nuorten vanhempien sekä opettajien tiedottaminen rahapelaamisen aloittamisen riskeistä nuorella iällä. (Volberg 1994, 240.) Suomessa vuonna 2011 voimaan tulleen rahapelaamisen ikärajoitusta koskevan lakiuudistuksen pyrkimyksenä oli suojella lapsia rahapelaamisen haitallisilta vaikutuksilta, kuten säännöllisen rahapelaamisen aloittamiselta nuoruudessa (Raisamo 2015, 182).

Rahapeliongelman kehittymiseen vaikuttavat myös yksilön psykologiset, biologiset ja neuro psykologiset tekijät. Rahapeliongelman kehittymiseen liittyy monesti esimerkiksi virheellisiä uskomuksia onnenumeroista ja todennäköisyyksistä. Tällöin pelaaja voi luulla voivansa vaikuttaa pelitulokseen ja siten omiin voittomahdollisuuksiin. Rahapelien ollessa tyypillisesti satumapelejä pelin lopputulosta ei voi ennustaa eikä pelikertojen lisääminen nosta voiton todennäköisyyttä. Toisaalta ihmisen tunne-elämän vaikeudet voivat altistaa rahapeliongelman kehittymiselle, sillä rahapelaaminen voi toimia pakotienä kuormittavasta elämäntilanteesta. Sen lisäksi impulsiivinen tai epäsosiaalinen persoonallisuus sekä aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöt saattavat altistaa rahapeliongelmalle. (Castrén ym. 2015, 60–62.)

Rahapeliongelmalle altistavia sosiaalisia tekijöitä ovat puolestaan rahapelaamista koskevat yhteiskunnalliset asenteet ja rahapelaamisen mahdollistava myönteinen sosiaalinen ympäristö, esimerkiksi perheessä tai kaveriporukassa. Esimerkiksi vanhempien rahapelaaminen voi opettaa lapsille toimintamalleja, jotka tarjoavat myöhemmin elämässä keinon selviytyä arkielämän haasteista tai tekemisen puutteesta. (Järvinen Tassopoulos 2015, 63–65.) Suomessa rahapelien helppo saatavuus ja aikaisemmin alhaiset ikäraajat ovat lisänneet rahapelaamista ja siten edistäneet rahapeliongelman syntymistä. (Järvinen-Tassopoulos 2012, 91.) Toisaalta sosiaalisissa

tekijöissä on myös rahapeliongelmalta suojaavia mekanismeja. Esimerkiksi vähäisellä määrällä säännöllisesti pelaavia läheisiä on yhteys hallittuun rahapelaamiseen tai siihen, ettei pelata lainkaan. (Mazar et. al. 2018, 12.)

Rahapelaamisen lisääntyminen aiheuttaa väestössä väistämättä rahapeliongelman yleistymistä (Alho & Lahti 2015a, 12). Rahapeliongelman tiedetään aiheuttavan monenlaisia yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan kohdistuvia haittoja ja kielteisiä vaikutuksia. Esimerkiksi fyysiset ja psyykkiset terveysongelmat sekä talousvaikeudet ovat yhteydessä rahapeliongelmaan. (emt., 10.) Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset liittivät haastattelututkimuksessa (Hirschowitz-Gerz, Ahonen & Tammi 2012, 237) rahapeliongelmissa kärsivien asiakkaidensa ongelmat lähes poikkeuksetta johonkin elämänkaaren taitekohtaan, jonka katsottiin olevan toisaalta opittua ja mielihyvää tuottavaa toimintaa, mutta joka voi näyttäytyä oireena elämän kriisitilanteissa. Ongelmapelaajien on esitetty myös kohtaavan tavallista enemmän haastavia elämäntilanteita ja että heidän hallintakeinonsa perustuisivat enemmän ongelmallisten asioiden välttelyyn kuin niiden aktiiviseen käsittelyyn. He voivat lievittää haastaviin elämäntilanteisiin liittyvää stressiä pelaamisella, joka tarjoaa hetkellisen poispääsyn negatiivisista tunteista. (Shead et. al. 2016, 63.) Edellä mainitut tutkimustulokset kertovat mielestäni siitä, että rahapeliongelman ollessa yhteydessä usein ihmisen elämäntilanteeseen on ongelmallisen pelaamisen syuseuraus –suhteita syytä tarkastella myös sosiaalisesta näkökulmasta.

3.2 Rahapeliongelman luonne

Vuoden 2015 väestökyselyyn vastanneista henkilöistä 62 prosenttia ei kokenut rahapelaamistaan ongelmallisena (Salonen & Raisamo 2015, 39.) Voidaan siis todeta, että suurin osa suomalaisista pelaa rahapelejä mielestään hallitusti. Tämä tarkoittaa sitä, että suurimmalle osalle pelaajista ei aiheudu rahapelaamisesta minkäänlaisia ongelmia eli pelaaminen on niin satunnaista tai vähäistä, ettei siitä aiheudu haittoja pelaajalle itselleen tai hänen lähiympäristölleen. (Heikkilä, Laine & Salokoski 2009, 18.)

Vuoden 2015 väestökyselyn mukaan jopa 3,3 prosentilla suomalaisista oli rahapeliongelma, ja tästä määrästä todennäköinen rahapeliriippuvuus 1,3 prosentilla kyselyyn vastanneista. Yleisintä rahapeliongelma oli työttömillä tai lomautetuilla sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevilla henkilöillä ja pitkäaikaissairailta. Nämä vastaajaryhmät olivat myös niitä, jotka pelasivat

rahapelejä useita kertoja viikossa ja kuluttivat rahapelaamiseen muita enemmän rahaa. Miehillä rahapeliongelmaa esiintyi tutkimuksessa useammin kuin naisilla (naiset 2,4 %, miehet 4,2 %). (Salonen & Raisamo 2015, 38–39.)

Toisaalta rahapeliongelma ei kosketa vain heikossa sosioekonomisessa asemassa olevia ihmisiä. Hirschovitz-Gerz ym. (2012) luokittelivat tutkimuksessaan *Peli, persoona vai tilanne* rahapeliongelmaisia erilaisiin tyyppisiin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten haastatteluiden perusteella. Tutkimuksessa havaittiin esimerkiksi, että ammattilaiset yhdistävät raha-automaattipeleihin iäkkäämmät yksinäiset pelaajat ja nettipeleihin nuoret miespuoliset henkilöt. Muita ongelmapelaajatyyppisiä tutkimuksessa olivat menestyvät pokerimiehet, maahanmuuttajamiehet rahapelaajina ja mielenterveysongelmaiset. Tutkimuksessa ongelmapelaajatyyppit jäsentyivät pelaajien sosiodemografisista taustatekijöistä, pelaajan elämäntilanteesta, rahapelien muodosta sekä pelaajan psyykkisestä tilasta. (emt., 240–243.)

Sari Castrén & Tuuli Lahti (2015a) kirjoittavat teoksessa *Rahapeliiriippuvuus*, että rahapeliongelma vaikuttaa jokaisen pelaajan käyttäytymiseen yksilöllisesti. Rahapeliongelmassa on tyyppillistä, että pelaajan rahapelaaminen jatkuu ja lisääntyy sen aiheuttamista seurauksista huolimatta. Rahapeliongelmalle muita ominaisia tunnusmerkkejä on esimerkiksi se, että pelaaminen alkaa hallita elämää. Arkirytmi voi häiriintyä, koska pelaamiseen kuluu kohtuuttoman paljon aikaa ja rahaa. Rahapeliongelmastä kärsivän henkilön pelaaminen voi mennä perustarpeiden ja velvollisuuksien edelle. Sosiaaliset suhteet voivat kärsiä, koska pelaaja vetäytyy rahapelien ääreen ja pelin keskeyttämiset voivat aiheuttaa impulsiivista tai aggressiivista käyttäytymistä. (emt., 69–70.)

Rahapeliongelman piirteitä voidaan jakaa talouteen, terveyteen ja käyttäytymiseen vaikuttaviin tunnusmerkkeihin (Castrén & Lahti 2015a, 70). Pelaajat saattavat pitää peliongelmaansa aiheuttavina taloudellisia vaikeuksia pitkäänkin ainoastaan rahaongelmana tunnistamatta omaa rahapeliongelmaansa. Taloudellisia vaikeuksia saatetaan paikata esimerkiksi kulutusluotoilla ja pikavipeillä ja usein tilanne saattaa ajaa pelaajan siihen pisteeseen, missä luottotiedot ovat menneet, eikä omaa taloutta pystytä korjaamaan lisälainalla. On mahdollista, että vasta tilanteen kärjistyttyä pelaaja on valmis käsittelemään velkaantumisen perimmäistä syytä. (Murto 2017, 301.) Rahapeliongelmassa rahapelissä saatu voitto lisää ja kannustaa jatkamaan pelaamista sekä lisäämään rahapelipanosta. Voitot saatetaan kokea omiksi saavutuksiksi ja häviöt taas selitetään epäonnella. Rahapeleihin hävittyjä rahoja pyritään voittamaan takaisin pelaamalla lisää ja

pelaamisen ylläpitämiseksi pelaaja saattaa lainata rahaa myös läheisiltään. (Castrén & Lahti 2015a, 75–76.)

Rahapeliongelman on havaittu olevan yhteydessä esimerkiksi stressiin, masennukseen, ahdistukseen ja jopa itsetuhoisuuteen, joka voi pahimmillaan johtaa itsemurhaan. Rahapeliongelmaasta kärsivän pelaajan kuluttaessa pelaamiseen paljon aikaa, se voi vaikuttaa vähentävästi läheisten parissa vietettyyn aikaan. Rahapeliongelma onkin yhteydessä monella tapaa ihmisen hyvinvointiin, ja jotkut haittavaikutukset ovat helpommin osoitettavissa kuin toiset. (Anielski & Braaten 2008, 73.) Sen lisäksi rahapelihaittoihin kuuluvat muun muassa rahapeleihin kytkeytyvä rikollisuus ja muita sosiaalisia haittoja, esimerkiksi alentunut työkyky (Murto & Mustalampi 2015, 20–21).

Rahapeliongelma kuormittaa ihmissuhteita. Esimerkiksi huoli rahapeliongelmaisen henkilön hyvinvoinnista ja terveydestä, sekä tunne-elämän kuormittuneisuus ja ihmissuhdeongelmat ovat haittoja, joita peliongelmaisen henkilön läheiset kokevat. (Salonen & Raisamo 2015, 55.) Onkin tavallista, että rahapeliongelmaisen henkilön läheinen voi kokea samanlaisia terveydellisiä, taloudellisia ja sosiaalisia rahapelihaittoja kuin pelaaja. Joskus pelaaja ei välttämättä pysty itse esimerkiksi korjaamaan pelaamisesta aiheutunutta velkakierrettä, vaan se voi jäädä läheisen hoidettavaksi. (Heikkilä ym. 2009, 21–22.)

Rahapelikysely 2016 -tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin muun muassa Peliklinikalta rahapeliongelmaan apua hakeneiden henkilöiden kokemuksia rahapelihaitoista, rahapelihaitat jaettiin tunnetasoon, taloudelliseen tilanteeseen, terveyteen ja ihmissuhteisiin liittyviin haittoihin. Vastanneiden tunnetason haitoista tavallisimpia olivat pelaajan ahdistus rahapelaamisestaan ja vihan tunne siitä, ettei pysty sitä lopettamaan. Taloudellisista haitoista tavallisimmat liittyivät viikoittaisen käyttörahan vähenemiseen. Lähes puolet tutkimukseen vastanneista oli ajautunut esimerkiksi velkaongelmaan tai kierteeseen (maksuhäiriömerkintä, perintä tai ulosotto) tai käyttänyt säästöjään, nostanut luottokortin käyttörajaa, ottanut lainan tai pikavipin rahapelaamisen vuoksi. Terveyshaitoista tyypillisin oli unettomuus tai unen puute ja masentuneisuuden lisääntyminen. Ihmissuhdehaittoja olivat esimerkiksi pelaajan vähentynyt ajanvietto läheistensä kanssa, eristäytyneisyys ja ero tai uhka parisuhteen päättymisestä. (Salonen, Castrén, Latvala, Heiskanen & Alho 2017b, 49–54.)

Vuoden 2015 väestökyselyn perusteella 1,3 prosentilla oli ongelmapelaamista vakavampi todennäköinen rahapeli riippuvuus (Salonen & Raisamo 2015, 38). Rahapeli riippuvuudelle on

määritelty lääketieteelliset diagnostiset kriteerit. Suomessa rahapeliriippuvuutta kuvaavana terminä käytetään WHO:n ICD 10-luokituksen mukaisesti pelihimoa. ICD 10-luokituksen mukaan rahapelihimoa kuvaavat toistuvat yksilön elämää hallitsevat pelaamisjaksot, jotka vahingoittavat hänen sosiaalisia, ammatillisia, aineellisia tai perheeseen liittyviä arvojaan ja sitoumuksiaan. Amerikan psykiatriayhdistyksen tautiluokituksen (Diagnostic and Statistic Manual of Mental Disorders) DSM-5 myötä käsite patologinen pelaaminen täsmentyi rahapeliriippuvuudeksi. DSM-5 luokituksen avulla rahapeliriippuvuutta voidaan tarkentaa sen vakavuusasteen perusteella lieväksi, keskivaikeaksi tai vakavaksi rahapeliriippuvuudeksi. (Alho & Lahti 2015a, 13–14.)

Rahapeliriippuvuudella ja päihderiippuvuudella on useita yhteisiä piirteitä. Samoin kuin päihderiippuvuuksissa, peliriippuvuudessa havaitaan voimakas, pakottava tarve toimia tietyllä tavalla. (American Psychiatric Association 2000, ref. Castrén, Salonen, Alho & Lahti 2014b, 469.) Rahapeliriippuvuudesta kärsivän henkilön ahdistusta helpottaa siis rahapelaaminen, koska se antaa hetkellisen hyvänolontunteen ja tuottaa niin sanotun nosteen. Sietokyvyn kasvassa nosteen saamiseksi toimintaa on lisättävä, mikä taas johtaa pelaamiseen yhä useammin, tiheämmin ja yhä suuremmin panoksin. Rahapeliriippuvuuden tyypillisimmät vieroitusoireet ovat samat kuin päihderiippuvuudessa: alakulo, syyllisyyden tunteet, ahdistus ja ärtymys. (Castrén ym. 2014b, 469–470.)

Uudemmassa rahapeliriippuvuuden tautiluokituksessa DSM-5:ssä rahapeliriippuvuuden diagnoosi voidaan asettaa, jos neljä yhdeksästä kriteeristä täyttyy viimeisen 12 kuukauden aikana. Näin ollen DSM-5:n tarkennusten avulla on mahdollista saada aikaisempaa todenmukaisempi ja monipuolisempi kuva rahapeliriippuvuuden luonteesta ja sen vaikeusasteesta. (Castrén ym. 2014b, 470–471.) DSM-5-tautiluokituksessa rahapeliriippuvuutta kuvaavat esimerkiksi henkilön tarve pelata jatkuvasti suurenevilla rahasummilla saavuttaakseen haluamansa jännitys, yritys vähentää tai lopettaa rahapelaaminen aiheuttaa henkilössä rauhattomuutta ja ärtyneisyyttä sekä toistuva epäonnistuminen henkilön yrittäessä kontrolloida, vähentää tai lopettaa rahapelaaminen (Alho & Lahti 2015a, 13).

Sosiaalityön eräs tärkeimmistä tehtävistä on vaikeiden elämäntilanteiden aiheuttaman kuormituksen vähentäminen (Kananoja 2017, 30). Näin ollen koen, että sosiaalityössä on hyödyllistä ymmärtää erilaisten sosiaalisten ongelmien, kuten rahapeliongelman, piirteitä mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti. Rahapeliriippuvuuden diagnostiset kriteerit voivat mielestäni auttaa

sosiaalityön ammattilaisia ymmärtämään rahapeliongelman piirteitä paremmin, vaikka heidän työnkuvaansa ei kuulu asiakkaan ongelman lääketieteellinen arvioiminen.

3.3 Rahapeliongelman tunnistaminen ja hoito sosiaali- ja terveydenhuollossa

Rahapeliongelma voi pysyä ulkopuolisilta huomaamatta pitkiäkin aikoja (Derevensky & Gupta 2011, 215). Jukka Ahosen (2010) ongelmapelaajien haastattelututkimuksessa moni haastatelluista kertoi rahapelaamisen liittyvistä häpeän tunteista ja pelaamisen salaamisesta. Samassa tutkimuksessa monelle haastateltaville rahapeliongelman puheeksiotto oli johtanut merkittävään helpotuksen tunteeseen ja joillekin läheisten tukeen peliongelmaasta toipumisessa. (emt., 74.) Rahapeliongelmaisen henkilön tunnistaminen onkin haasteellista, koska se ei näy välttämättä helposti päällepäin. Tämä rahapeliongelmaan liittyvä piirre vaikeuttaa peliongelmien käsittelyä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Riskinä on, että rahapeliongelma jää tunnistamatta ja käsittelemättä ellei pelaaja ota sitä itse puheeksi tai jollei pelaajaa kohtaavalla ammattilaisella ole tarpeeksi peliongelmiin liittyvää tietoa ja koulutusta. (Nikkinen 2008, 66.)

On tyypillistä, että liiallinen rahapelaaminen on aiheuttanut jo merkittäviä vastoinkäymisiä pelaajan elämään ennen avun piiriin hakeutumista (Alho & Lahti 2015b, 111). Kynnys hakea apua voi tuntuakin pelaajasta korkealta. Hoitoon hakeutumisen esteinä voivat olla muun muassa henkilökohtaiset syyt, kuten ongelman kieltäminen tai usko kykyyn lopettaa pelaaminen itse. Merkittävinä esteinä voidaan nähdä myös rahapelaamisen salaaminen muilta sekä siihen liittyvä häpeän tunne. Rahapelaamisen salaaminen läheisiltä voi aiheuttaa pelaajalle peliongelman ja pelaamisen pahenevan kierteen. Silloin hoitoon hakeutuminenkin voi alkaa tuntua pelaajasta mahdottomalta. Syynä salaamiseen voivat olla esimerkiksi pelko tai uhka perheen menettämisestä tai parisuhteen katkeamisesta. Muita avun piiriin hakeutumisen esteitä voivat olla esimerkiksi rahapelaamista koskeva salliva ilmapiiri ja runsas pelitarjonta. On myös mahdollista, että palveluiden rakenteiden ja sisällön vuoksi pelaajan on vaikeuksia ylipäättään saada apua yrityksistään huolimatta. (Itäpuisto 2011, 313–316.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten näkemyksiä rahapeliongelmaasta tarkastelevassa tutkimuksessa huomattiin, että ammattilaisten oma-aloitteinen rahapelaamisen puheeksiotto on varsin vähäistä (Castrén, Alho & Salonen 2016, 425). Tutkimukseen osallistuivat Suomen lääkäriliiton, Suomen Sairaanhoidtajaliiton ja Suomen terveydenhoitajaliiton, Talentia ry:n (sosiaaliala) sekä Päihdelääketieteen yhdistyksen jäseniä yhteensä 729. Tutkimustuloksista selvisi

esimerkiksi se, että rahapeliongelma ilmeni tavallisimmin asiakkaan itse kertomana, ammattilaisen ottaessa asian puheeksi tai toisen ammattihenkilön kertomana. Sosiaalialan ammattilaiset näyttäytyivät tutkimuksissa ottavan muita ammattiryhmiä aktiivisemmin asiakkaan rahapelaamisen puheeksi. (Castrén ym. 2016, 418–423.) Rahapelaamisen puheeksiotto on tärkeä osa rahapeliongelman tunnistamista. On esimerkiksi suositeltu, että rahapelaamisesta kysyttäisiin rutiininomaisesti päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviltä asiakkailta (emt., 425). Tämän taustalla on tutkimustietoa, jonka mukaan rahapeliongelmat esiintyvät usein samanaikaisesti päihde- ja mielenterveysongelmien kanssa (esim. Barnes, Welte, Hoffman, Tidwell 2011, 168–169); Tossavainen, Kunttu, Pesonen, Lintonen, Raisamo 2015, 231).

Rahapeliongelman tunnistamiseen on kehitetty erilaisia mittareita. Tutkimusartikkelissa *Rahapeliongelman tunnistamiseen kehitetyt mittarit* (2014) todetaan lyhyiden mittareiden soveltuvan pidempiä mittareita paremmin kliinisiin asiakastilanteisiin, kun taas pidemmät mittarit sopivat paremmin tutkimustarkoituksiin esimerkiksi väestökyselyissä (Salonen, Castrén, Raisamo, Alho & Lahti 2014, 126). Esimerkkinä rahapeliongelman seulontaan käytetystä lyhyestä mittarista on Lie/Bet, joka sisältää kaksi rahapelaamista arvioivaa kysymystä: ”Oletko koskaan tuntenut tarvetta käyttää pelaamiseen yhä enemmän ja enemmän rahaa? Oletko koskaan valehdellut läheisellesi siitä, kuinka paljon pelaat?”. Myöntävä vastaus jompaankumpaan tai molempaan kysymykseen voi olla merkki peliongelma- ja vaatii siten tarkempaa rahapelaamisen kartoittamista. (Jaakkola 2008, 508.) Muita luotettaviksi osoittautuneita lyhyitä mittareita ovat Salosen ym. (2014, 126) tutkimuksen perusteella BBGS ja NODS-CLiP.

Rahapeliongelman tunnistamiseen kehitettyjen mittareiden soveltuvuutta on tarkasteltu esimerkiksi asiakkaiden hakeutuessa mielenterveyspalveluihin (Dowling, Merkouris, Manning, Volberg, Lee, Rodda & Lubman 2017, 1101). Kyseisessä tutkimuksessa huomattiin, että rahapeliongelman seulonta mielenterveyspalveluissa erilaisia lyhyitä mittareita käyttäen edesauttaa rahapeliongelman varhaista tunnistamista. Esimerkiksi Lie/Bet nähtiin soveltuvan rahapeliongelman tunnistamisen välineeksi hyvin silloin, kun on mahdollista tehdä ainoastaan lyhyt tiedustelu asiakkaan rahapelaamisesta. BBGS mittari nähtiin olevan hyvä ja nopea väline tunnistaa ja kartoittaa asiakkaan rahapeliongelman vakavuutta mielenterveyspalveluissa. (emt., 1101.)

Peruspalveluilla, kuten terveyskeskuksien vastaanotoilla, työterveyshuollolla ja sosiaalipalveluilla, on rahapeliongelman varhaisen tunnistamisen, puheeksioton ja hoitoon ohjauksen kannalta merkityksellinen rooli. Muun muassa taloudellinen neuvonta, vertaistuki ja kokonaisvaltainen terveyden arviointi ja hoitaminen kuuluvat rahapeliongelman hoitoon peruspalveluiden

piirissä. Vakavammaksi kehittyneessä rahapeliriippuvuuden hoidossa suositellaan kognitiivista käyttäytymisterapiaa ja sen tukena tarvittaessa lääkehoitoa. (Alho & Lahti 2015b, 111.) Aiemmin on osoitettu, että pelaajien hakeutuessa ajoissa avun piiriin, voidaan pelaamisesta aiheutuviin haittoihin puuttua paremmin (Pulford, Bellringer, Abbot, Clarke, Hodgins & Williams 2009, 34).

Rahapeliongelmaan tarjotut eri hoitomuodot jaotellaan esimerkiksi tuki-, tieto-, ja neuvontapalveluihin ja avohoito- ja laitoshoitopalveluihin (Suomalaisen rahapelaamisen tilannekatsaus 2017, 97–105.) Valtakunnallisesti toimiva ja käyttäjilleen maksuton Peluuri on yksi esimerkki tuki-, tieto-, ja neuvontapalvelusta. Peluuri tarjoaa matalan kynnyksen tuki-, ohjaus-, ja neuvontapalveluita, välittää tietoa rahapeliongelmosta ja sen ehkäisystä ja tarjoaa oma-apuun sekä vertaisuuteen perustuvaa tukea. Peluurin palveluihin kuuluvat lisäksi muun muassa Auttava puhelin, Chat ja netin kautta toteutettava Peli poikki -hoito-ohjelma. Peluuria rahoittaa Veikkaus Oy ja sen taustaorganisaatioihin kuuluvat A-klinikkasäätiö ja Sininauhaliitto. (Silvennoinen, Sjöholm, Vuorento 2018, 3.)

Suomalaisen rahapelaamisen tilannekatsauksessa (2017) tarkastellaan rahapeliongelmaan erikoistuneiden hoitopalveluiden tarjontaa. Tilannekatsauksessa hoitopalveluiden katsotaan olevan vielä hajanaisesti järjestetty Suomessa. Palveluissa on esimerkiksi paljon kuntakohtaisia eroja. Rahapeliongelmiin avohoitoa järjestetään usein osana päihdepalveluja. Kunnat tuottavat avohuollon palvelut joko omana toimintanaan tai ostopalveluna eri palveluntuottajilta. Suurin avohoitoa tarjoava järjestötaustainen toimija on tällä hetkellä A-klinikkasäätiö, joka tarjoaa palveluja eri puolella Suomea. Muita avohoitoa rahapeliongelmaan tarjoavia tahoja ovat esimerkiksi pääkaupunkiseudulla toimiva Peliklinikka, Jyväskylässä toimiva Sovatek-säätiö ja Kuopiossa toimiva Kuopion kriisikeskus. Avohoitopalveluja tarjoavat myös yksityiset palveluntuottajat. Jos rahapelaamisen aiheuttamat ongelmat ovat vakavia ja asiakkaalla on esimerkiksi peliongelman lisäksi mielenterveys- tai päihdeongelmia, tai jos henkilö on vaarassa itselleen tai muille, voidaan päätyä laitostuntoutukseen. Suomessa laitostuntoutusta rahapeliongelmaan tarjotaan esimerkiksi A-klinikkasäätiön Päihdesairaalassa Järvenpäässä. (emt., 101–105.)

Nähdäkseni sosiaalityöllä on oma paikkansa rahapeliongelmiin ehkäisyssä. Sosiaalityö voi vaikuttaa yksilöiden ja perheiden elämään vähentämällä vaikeiden elämäntilanteiden aiheuttamaa sosiaalista ja taloudellista kuormitusta, vahvistamalla ihmisten henkilökohtaisia toimintaedellytyksiä ja tukemalla ihmisiä tekemään heidän elämäänsä koskevia ratkaisuja (Kananoja 2017, 30). Sosiaalityön yhteiskunnallista tehtävää kuvaa osaltaan myös sosiaalihuoltolaki

(1301/2014) 1 §, jossa määritellään sosiaalihuollon tarkoitus. Sen mukaan sosiaalihuollon tarkoituksena on esimerkiksi edistää ja ylläpitää hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta sekä vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta (sosiaalihuoltolaki 1 §:n kohdat 1–2).

Sosiaalityöllä on keskeinen merkitys vaikeiden elämäntilanteiden ja sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyssä (Kananaja 2017, 27). Sosiaalityössä työskennellään tyypillisesti heikossa asemassa olevien ihmisten kanssa ja usein näihin ihmisiin kuuluu esimerkiksi naisia, nuoria, ulkomaalaistaustaisia ja huonotuloisia ihmisiä (Rogers 2013, 51). Rahapeliongelman kasautuessa tavallisesti heikossa asemassa oleville ihmisille, (esim. Rogers 2013, 51; Salonen & Raisamo 2015, 55) on sosiaalityön rooli mielestäni merkittävässä asemassa rahapeliongelman tunnistamisessa ja sen hoidossa. Aiheeseen tutustuessa huomasi, että rahapeliongelmaa on tutkittu nimenaan sosiaalityön näkökulmasta merkillisen vähän. Rogers toteaaakin artikkelissaan *Problem gambling: A suitable case for social work?* (2013, 51–52), että vaikka ongelmapelaajia hakeutuukin sosiaalipalveluiden piiriin, rahapeliongelmaa on käsitelty huomattavan vähän sosiaalityöhön liittyvässä tutkimuskirjallisuudessa ja ammattikirjallisuudessa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkielman tutkimustehtävä ja metodiset lähtökohdat

Tutkielmani taustalla on oma kiinnostukseni sosiaalityön yhteiskunnallista merkitystä kohtaan rahapeliongelman tunnistamisessa ja siten rahapeliongelmaisen henkilön tukemisessa. Ensimmäisenä tavoitteenani on haastatteluaineiston avulla selvittää rahapeliongelman tunnusmerkkejä ja keinoja tunnistaa rahapeliongelma sosiaalityön asiakastyössä. Eri ammattiryhmiä edustavien asiantuntijoiden ajatusten, mielipiteiden ja kokemusten kautta kartoitan samalla rahapeliongelman luonnetta sekä yhteiskunnallisena että yksilöllisenä ilmiönä. Tämä auttaa lisäämään tietoa siitä, minkälaisia seurauksia rahapeliongelma voi aiheuttaa ihmisen elämään ja arkeen. Haastattelun tutkielmaa varten erään kaupungin aikuissosiaalityön neljää sosiaalityöntekijää ryhmähaastatteluna ja kahta muuta rahapeliongelman parissa työskentelevää asiantuntijaa yksilöhaastatteluina.

Tutkielman tutkimustehtävä on selvittää, **miten rahapeliongelma voidaan tunnistaa sosiaalityön asiakastyössä.**

Tutkimustehtävää tukevat tarkentavat **tutkimuskysymykset** ovat:

1. Miten rahapeliongelma ilmenee sosiaalityön asiakastyössä?
2. Minkälaisia piirteitä rahapeliongelmaan ilmiönä liittyy?

Tarkastelen valitsemaani aihetta laadullisella tutkimusotteella. Laadullisessa tutkimuksessa todellisuuden ymmärretään olevan moninaista ja tutkittavaa ilmiötä pyritään kuvailemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161). Laadullisessa tutkimuksessa valittu aineisto ei sellaisenaan kuvaa todellisuutta, vaan tutkijan oma näkökulma ja intressit ohjaavat aineiston keruuta ja sen luonnetta. Tutkittavan ilmiön todellisuus välittyy siis lukijalle ikään kuin tutkijan tulkinnallisten perspektiivien välittämänä. (Kiviniemi 2015, 77–78.) Ymmärrän asemani tutkijana siten, että aineistosta esiin nousevien asioiden valintaan vaikuttavat valitsemani tutkimuskysymykset sekä tapani tulkita ja jäsentää aineistoa (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 15). En erittele haastatteluaineistoni sisältöä kvantitatiivisesti eli tarkoitukseni ei ole laskea esimerkiksi lukumääräisesti sitä, kuinka monta kertaa jokin sama

asia tulee esiin haastatteluissa tai vertailla haastateltavien kesken sitä, moniko heistä ilmaisee saman asian.

Laadullisen tutkimuksen yksi yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä on haastattelu. Aineistonkeruumenetelmänä haastattelu on tapa, jolla halutaan korostaa ihmisen olevan subjekti, jolle on annettava mahdollisuus tuoda itseään koskevia asioita esille. Tutkijana tarkoituksena on saada esimerkiksi tietää, mitä ihminen ajattelee jostakin asiasta tai miksi hän toimii tietyllä tavalla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83–84; Hirsjärvi & Hurme 2015, 35.) Tässä tutkielmassa valitsin aineistonkeruumenetelmiksi haastattelun, koska rahapeliongelma sosiaalityön näkökulmasta on vähän tutkittu aihe ja siksi koin tärkeäksi sen, että pystyn syventymään aiheeseen yhdessä haastateltavien kanssa. Haastattelu mahdollisti myös sen, että pystyin esittämään haastateltaville tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä aiheeseen liittyen.

Laadullisessa tutkimuksessa on keskeistä tarkastella merkityksiä. Haastattelu korostaa ihmisten antamia tulkintoja asioista, heidän asioille antamia merkityksiä ja sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Merkitykset ovat tärkeä tutkimuksen kohde, sillä ne muovaavat ja luovat ihmisten todellisuutta ja siten ne vaikuttavat arkisen elämän toimintaan. Haastatteluaineisto mahdollistaakin sen, että haastateltavien puhetta voi tutkijana sijoittaa laajempaan kontekstiin ja sitä kautta syventää ilmiöön liittyvää tietoa. Haastatteluiden avulla on mahdollista kartoittaa vähän kartoitettua ja tuntematonta aluetta. (Eskola & Suoranta 2008, 44–51; Hirsjärvi & Hurme 2015, 35, 48.)

Tutkimushaastattelussa tutkijan on mahdollista valita haastatteluun sellaisia henkilöitä, joilla on kokemusta tai tietoa aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86). Tässä tutkielmassa aineisto muodostuu asiantuntijahaastatteluista. Asiantuntijahaastatteluissa kiinnostuksen kohteena on tieto, jota haastateltavalla oletetaan olevan ja sitä tietoa pyritään haastatteluiden avulla hankkimaan. Haastateltavien valinta perustuu asiantuntijahaastatteluissa esimerkiksi heidän institutionaaliseen asemaansa. (Alastalo & Åkerman 2010, 373.) Asiantuntijuus ei ole siis kyky tai ominaisuus, vaan se määrittyy toiminnassa ja vuorovaikutuksessa eli esimerkiksi ammatillisten tehtävien kautta (Alastalo, Åkerman & Vaitinen 2017, 215). Tässä tutkielmassa kiinnostuksen kohteena on haastateltavien tieto rahapeliongelmosta, jonka olen olettanut muodostuneen heille etenkin heidän työnsä kautta.

4.2 Haastatteluiden toteutus

Luettuani tutkimuskirjallisuutta tutustuin eri haastattelumenetelmiin ja valitsin niistä teema-haastattelun. Teemahaastattelu mahdollisti kohdistamaan keskustelua sellaisiin puheenaiheisiin, joista halusin saada tarvitsemaani syventävää tietoa. Sen lisäksi teemojen valintaa ohjasi haluni saada mahdollisimman käytännönläheistä tietoa rahapeliongelmasta sosiaalityön näkökulmasta. Teemahaastattelussa onkin tyypillistä, että tutkija pyrkii saamaan selville haastateltavilta häntä itseään kiinnostavia asioita ja tutkimuksen aihepiiriin liittyviä asioita. Siten haastattelunrunгон teemat on tyypillisesti etukäteen päätetty ja haastattelussa käsitellään valittujen teemojen mukaan laajoja aihepiirejä. Teemojen lisäksi haastatteluun mietitään tavallisesti etukäteen tarkentavia kysymyksiä, jolla varsinaista teemaa voi pilkkoa pienempiin osiin. Näin olen teemahaastattelu mahdollistaa laajaa keskustelua ilmiöstä ja haastateltavat voivat vapaasti kertoa ajatuksistaan valittujen teemojen puitteissa. (Eskola & Vastamäki 2015, 27–29.)

Tutkielmani nojaa tieteellisen päättelyn logiikoista abduktiiviseen päättelyyn. Abduktiivisessa päättelyssä tutkijalla on valmiina joitain teoreettisia johtoideoita, joita hän pyrkii todentamaan aineistonsa avulla (Hirsjärvi & Hurme 2015, 136). Abduktiivinen päättely ohjasi tutkielmani haastattelussa käytettävien kysymisten muodostamista siten, että haastattelurunгон teemat ja niihin sisältyvät tarkentavat kysymykset perustuvat aiemman tiedon varaan rahapelaamisesta ja rahapeliongelmasta. Haastattelun teemat ja niiden sisältämät tarkentavat kysymykset alkoivat jäsentymään mieleeni sitä mukaa, kun luin aiempaa tutkimuskirjallisuutta rahapelaamisesta ja rahapeliongelmasta. Tutkimuskirjallisuuden kautta kiinnostukseni kohdistui tiettyihin aiheisiin ja huomasin ajattelevani, että ”tästä ainakin haluan kysyä haastateltavilta”. Esimerkiksi lukiesani siitä, että sosiaali- ja terveydenhuollossa rahapeliongelman tunnistaminen on haastavaa (esim. Jaakkola 2008, 508), herätti se minussa kysymyksen millä tavoin rahapeliongelma tulee sitten tunnistetuksi sosiaalityössä?

Teemojen ja kysymysten valinnassa minun piti ottaa huomioon se, että haastateltavana on sekä sosiaalityöntekijöitä että muita rahapeliongelman kanssa työskenteleviä asiantuntijoita. Haluessani käyttää kaikissa haastatteluissa samaa haastattelurunkoa tulisi sen siis toimia kaikkien haastateltavien kanssa. Haastattelurunkoon jäsenyi lopulta neljä teemaa: rahapelaaminen ilmiönä Suomessa, rahapeliongelman tunnusmerkit, rahapeliongelman tunnistaminen sosiaalityössä ja rahapeliongelma ja asiakkaan ohjaus sosiaali- ja terveystalouteen. Teemoihin jäsenyi tarkentavia kysymyksiä, jotka esitetään tutkielman lopussa liitteissä numero 1.

Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden valossa rahapeliongelma näyttäytyy olevan yleisintä huonosti toimeentulevilla ihmisillä (esim. Salonen & Raisamo 2015, 55) ja sen yleisimpiä haittoja taloudelliset ongelmat ja velkaantuminen (esim. Anielski & Braaten 2008, 92; Salonen ym. 2017b, 51–52). Tutkimuskirjallisuuden perusteella halusin haastateltaviksi aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöitä. Valitsin aikuissosiaalityön siksi, että sen piirteisiin katsotaan kuuluvan asiakkaiden tukeminen, ohjaus ja neuvonta elämän ongelmatilanteissa erityisesti toimeentuloon, asunnottomuuteen, työttömyyteen sekä erilaisiin kriiseihin liittyvissä asioissa. (Juhila 2008, 16–20). Aikuissosiaalityön piirteisiin pohjautuen tein oletuksen, että aikuissosiaalityössä luultavasti kohdataan rahapeliongelmaa ja siitä aiheutuvia seurauksia. Ajattelin, että aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöillä voisi olla kokemuksia ja ajatuksia tutkielman aiheesta työnsä puolesta ja siksi lähestyin siis juuri heitä haastatteluiden järjestämiseksi. Sosiaalityöntekijöiden lisäksi halusin haastatella muita rahapeliongelman kanssa työskenteleviä asiantuntijoiden aiheen laajaa ja monipuolista tarkastelua varten. Muiden asiantuntijoiden haastatteluiden tarkoituksena oli saada täydentävää ja tarkentavaa tietoa rahapelaamisesta ilmiönä sekä rahapeliongelmaista ja sen tunnistamisesta.

Haastatteluiden järjestämistä varten lähestyin erään kaupungin aikuissosiaalityön yksikköä sekä organisaatiota, joka tarjoaa tukea rahapeliongelmaan. Olin yhteydessä näiden kahden eri organisaation johtoon, josta oltiin suostuvaisia osallistumaan haastatteluihin ja pyydettiin tekemään tutkimuslupahakemus haastatteluiden järjestämiseksi. Tein tutkimuslupahakemukset ja molemmat hakemukset hyväksyttiin marras-joulukuussa 2018. Tutkimuslupien hyväksymisen jälkeen olin yhteydessä haastateltaviin työntekijöihin ja se onnistui organisaatiojohdon kautta heidän välittäessä tutkimustiedotusta ja tutkimussuunnitelmaa eteenpäin työntekijöille. Sain sovituksi seitsemän haastateltavan osallistumisesta, mutta yhden haastateltavan osallistuminen peruuntui. Lopulta haastateltavia oli kuusi, neljä sosiaalityöntekijää ja kaksi rahapeliongelman parissa työskentelevää asiantuntijaa. Haastateltavilla sosiaalityöntekijöillä ei ollut täysin samaa asiakaskuntaa, mutta heistä kaikki työskentelivät saman kaupungin aikuissosiaalityössä. Kahden muun rahapeliongelman kanssa työskentelevällä asiantuntijalla oli keskenään erilaiset työnkuvat, mutta he molemmat työskentelivät samassa organisaatiossa. Toinen heistä keskittyi rahapeliongelman ehkäisyyn liittyvään kehittämistyöhön ja toinen heistä teki asiakastyötä rahapeliongelmaista kärsivien henkilöiden parissa. Kaikki haastateltavat olivat siis sellaisia, jotka olivat kohdanneet työssään rahapeliongelmaa.

Toteutin haastattelut tammi-helmikuun 2019 aikana. Haastattelin neljää sosiaalityöntekijää ryhmähaastatteluna ja kahta muuta asiantuntijaa yksilöhaastatteluina. Alun perin tarkoitukseni oli järjestää erikseen sosiaalityöntekijöiden ja muiden asiantuntijoiden haastattelut kahtena ryhmähaastatteluna. Ryhmähaastattelussa haastateltavat muodostavat yksilöllisistä käsityksistä ja kokemuksista yhteistä ymmärrystä ja siten ryhmähaastattelun tyypillinen piirre on moniäänisyys. Ryhmähaastattelussa haastattelijan tehtävänä on tukea osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta ja suunnata keskustelua, jotta kaikkien näkökulmat tulevat monipuolisesti edustetuksi. Ryhmähaastattelu on hyödyllinen haastattelumuoto silloin, kun haastateltavien on tarkoitus jakaa ajatuksia esillä olevista asioista ja muodostaa niistä yhteistä käsitystä. Ryhmähaastattelu on sen lisäksi tehokas tapa kerätä aineistoa. (Pietilä 2017, 111–114.) Ryhmähaastattelu säästikin omalta kohdaltani aikaa tutkielman muun osan kirjoittamiseen. Ajattelin myös, että ryhmähaastattelulla oli mahdollista houkutella sosiaalityöntekijöitä osallistumaan haastatteluun yksilöhaastattelua paremmin.

Tarkoitukseni oli haastatella kahta muuta asiantuntijaa yhdessä, mutta aikataulullisten haasteiden takia haastattelut toteutuivat yksilöhaastatteluina. Muiden asiantuntijoiden haastatteluissa asemani haastattelijana oli erilainen, koska yksilöhaastatteluissa keskustelua ohjataan tyypillisesti ryhmähaastattelua enemmän (Eskola & Suoranta 2008, 85). Sekä ryhmä- että yksilöhaastattelut etenivät kuitenkin minun johdatteleminani. Pyrin johdattelemaan haastatteluita siten, että haastateltavat saivat rauhassa jäsentää ajatuksiaan ja kertoa niistä vapaasti keskeytyksettä. Kaikki kolme haastattelua etenivät johdonmukaisesti teemojen kuljettamina. Välillä haastateltavat halusivat palata takaisin jo läpikäytyihin teemoihin. Välillä taas minä haastattelijana esitin sellaisia tarkentavia kysymyksiä aiheista, jotka eivät olleet haastattelurungossa. Tarkentavat kysymykset saattoivat tulla mieleeni haastatteluhetkillä haasteltavien puheenvuoroista. Halusin pitää jokaisessa haastattelussa huolta siitä, että kaikki teemat käydään läpi.

4.3 Aineiston analysointi

Yksilöhaastattelut kestivät ajallisesti noin 35 minuuttia, kun taas sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluun meni noin 50 minuuttia. Yhteensä litteroitua tekstiä kertyi analysoitavaksi noin 50 sivua. Haastattelut nauhoitettiin yliopistosta lainatulla nauhurilla haastattelujen myöhempää analyysia varten.

Aineiston analyysi aloitetaan yleensä aineiston litteroinnilla. Litteroinnin tyyliä valitessani hyödynsin Ruusuvuoren & Nikanderin (2017) artikkelia *Haastatteluaineiston litterointi*. Litteroinnin tarkkuus riippuu analyysitavasta ja tutkimuskysymyksistä. Aineiston analyysissa keskityin siihen, mitä haastateltavat kertoivat tutkittavasta aiheesta. En huomioinut litteroinnissa esimerkiksi haastateltavien äänenpainoja tai huokauksia, koska tarkoitukseni ei ole analysoida esimerkiksi haastateltavien tapaa puhua annetusta aiheesta. Sisällönanalyysin tavoin litteroin sanatarkasti kaiken haastatteluissa puhutun sisällön. Jätin kuitenkin litteroimatta haastatteluista puheen minimisisällön esimerkiksi *hmm* ja haastateltavien samaan puheenvuoroon sisältyvät toistuvat sanat esimerkiksi *niinkun* ja *öö*. Ryhmähaastattelun päällekkäiset puheenvuorot litteroin sanatarkasti tekstiksi selkeästi eri puheenvuoroihin, jos se oli äänitallenteiden kuuluvuuden kannalta mahdollista tehdä. Puheen rytmiä eli esimerkiksi selkeitä puheen taukoja ja päättyviä puheenvuoroja merkitsin välimerkeillä. Jokaiseen puheenvuoroon merkitsin haastateltavien anonymiteettia suojaavan tunnuksen kuvaamaan esimerkiksi sitä, mitkä aineisto-otteet ovat peräisin samalta haastateltavalta. (emt., 427–431.)

Analysoin aineistoa laadullisella teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Teoriaohjaava sisällönanalyysi nojaa tieteellisen päättelyn logiikoista abduktiiviseen päättelyyn, jonka mukaan teorianmuodostus on mahdollista silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka (Alasuutari 2011, ref. Tuomi & Sarajärvi 2018, 107). Teoriaohjaavan ja aineistolähtöisen eli induktiivisen sisällönanalyysin erona on se, että aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet on luotu aineistosta käsin, kun taas teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä käsitteet tuodaan valmiina jo ilmiöstä etukäteen tiedettynä. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin tavoin tässä tutkielmassa analyysi pohjautuu haastatteluaineistoon, mutta analyysistä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon merkitys (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133, 109.)

Teoriaohjaava sisällönanalyysi tulee tässä tutkielmassa esiin etenkin aineiston jäsentämisessä, jossa aiemman tiedon merkityksen voi tunnistaa esimerkiksi siitä, miten ryhmittelin aineistoa tutkimuskirjallisuudesta esiintyvien käsitteiden avulla. Heti haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen siirryinkin jäsentämään sitä uudelleen. Teemahaastattelua voi järjestää litteroinnin jälkeen esimerkiksi siten, että kokoaa kaikkien haastateltavien vastaukset haastattelurungon mukaisten teemojen alle. Tämän jälkeen aineistoa on helpompi analysoida teemoittain. (Eskola & Vastamäki 2015, 43.) Järjestelin haastatteluaineistot haastattelurungon mukaisten neljän teeman mukaisesti kokoamalla sen erilliselle Word-tiedostolle ja jäsensin sekä ryhmähaastattelut että

yksilöhaastattelut samalla tavalla. Etsin siis aineistosta mielestäni sopivia puheenvuoroja kunkin teeman alle.

Aineiston analyysissä ja sen taulukoinnissa hyödynsin etenkin Tuomi & Sarajärven teosta *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (2018), sillä katsoin sen antavan teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä selkeän ja käytännönläheisen kuvan. Haastatteluaineiston uudelleenjäsentämisen jälkeen siirryin laadullisen sisällönanalyysin ensimmäiseen varsinaiseen vaiheeseen eli pelkistämiseen. Pelkistäminen tarkoittaa sitä, että aineistosta karsitaan kaikki tutkimukselle epäoleellinen pois. Aineiston pelkistämässä on oleellista tiivistää aineistoa ja etsiä siitä tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja. (emt., 122–123.) Poimin teemoittain järjestetystä haastatteluaineistosta tutkimuksen kannalta oleellisia haastateltavien puheenvuoroja ja asetin samaan asiaan liittyviä ajatuksia Word-tiedostolle peräkkäin, jotta pystyin hahmottamaan aineistoa helpommin ja, jotta pystyisin myös jatkossa tietämään mitkä haastateltavien puheenvuorot kohdentuvat mihinkin teemoihin ja kysymyksiin. Tutkimuksen kannalta oleelliset ilmaukset valitsin miettimällä vastaako haastateltavan puheenvuoro jollain tapaa tutkimuksen tutkimuskysymyksiä. Ne puheenvuorot, jotka eivät mielestäni vastanneet tutkimuskysymyksiin, poistin aineiston pelkistämiseksi kuuluvalta tiedostolta. Jäljelle jääviä puheenvuoroja tarkastelin yksi kerrallaan ja kirjoitin sen perään puheenvuoroa kuvailevan ja sitä lyhyemmän pelkistetyn ilmauksen. Alla olevassa taulukossa 1 on esimerkki aineiston pelkistämävaiheesta, jossa on näkyvillä haastateltavan alkuperäisilmaus sekä siitä pelkistämäni lyhyemmät ilmaukset.

Taulukko 1. Esimerkki haastatteluaineiston pelkistämisestä aineiston analyysissä.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
<p>”Ja sitten, ja sitten tämä häpeä ja syyllisyys jotka niinkun sisäisesti ihmisille niitä vaikeita tunteita ja jotka tavallaan estää sen puhumisen ja avun hakemisen. Ja moni ajattelee oman pään sisällä että kukaan ei voi näin tyhmä olla kuin minä. Mut silti se jatkuu ja jatkuu ja se velkaantuminen on varmaan se joka pakottaa jatkamaan sitä pelaamista, kun on pakko voittaa se summa jolla minä pelastan tämän tilanteen.” (H2)</p>	<p>Häpeä ja syyllisyys vaikeita tunteita Häpeä ja syyllisyys estävät avun hakemisen Kukaan ei voi olla näin tyhmä kuin minä Velkaantuminen jatkuu Pakko voittaa summa, jolla voi pelastaa tilanteen</p>

Aineiston pelkistämisen jälkeen siirryin aineiston ryhmittelyyn. Ryhmittelyssä käydään läpi aineistossa esiintyviä samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Samaa ilmiötä kuvaavia

puheenvuoroja voi ryhmitellä erilaisiin alaluokkiin, jotka nimetään sisältöä kuvaavalla tavalla. Ryhmittelyssä luodaan kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä ja siitä syntyy perusrakenne tutkimuksen tuloksille. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124.) Alla olevassa taulukossa 2 on esimerkki siitä, miten ryhmittelin luomiani pelkistettyjä ilmauksia yhteen alaluokkaan.

Taulukko 2. Esimerkki haastatteluaineiston ryhmittelystä aineiston analyysissä.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat
Aiheuttaa ahdistuneisuutta ja päänsärkyä Ei saa nukuttua Pelaamisesta aiheutuva ahdistus Fyysiset ongelmat Unettomuus Jotkut asiakkaat todella ahdistuneita ihmisiä Kauhukuvia kaiken menettämisestä Rahapeliongelma vaikuttaa tunteisiin ja terveyteen Asiakkailta pahimmillaan pelkotiloja ja kipuja Pelaaminen ahdistavaa	Vaikutukset hyvinvointiin

Ryhmittelyssä huomioni kiinnittyi aluksi selkeästi samaa asiaa koskeviin pelkistettyihin ilmaisiin, esimerkiksi ”ei saa nukuttua ja ”unettomuus”. Sen jälkeen aloin yhdistämään pelkistettyjä ilmauksia laajempiin kokonaisuuksiin, kuten taulukossa 2 on nähtävillä. Esimerkiksi alaluokka ”vaikutukset hyvinvointiin” syntyi useammasta erilaisesta rahapeliongelman aiheuttamista hyvinvointiin vaikuttavasta asiasta. Luomalla aineistosta pelkistettyjä ilmauksia ja alaluokkia etenin aineiston ryhmittelyssä aineiston ehdoilla. Toisaalta ryhmittelyä ohjasi aikaisempi tutkimuskirjallisuus. Ryhmittelyä tehdessäni tiesin esimerkiksi sen, että rahapeliongelma voi aiheuttaa joillekin pelaajille erilaisia terveydellisiä ongelmia, kuten ahdistusta ja unettomuutta (esim. Anielski & Braaten 2008, 73). Pyrin muodostamaan alaluokat tarkastelemalla aineistoa tutkimuskysymysten valossa ja löytämällä sitä kautta aineistosta tutkielman tutkimuskysymyksiin liittyviä havaintoja. Aineiston ryhmittelyssä syntyi yhteensä 19 alaluokkaa, jotka ovat nähtävillä myöhemmin taulukossa 3.

Aineiston sisällönanalyysissä siirrytään aineiston ryhmittelyn jälkeen aineiston käsitteellistämiseen, jossa poimitaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Tuomi & Sarajärven (2018) mukaan teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee samoin kuin aineistolähtöinen sisällönanalyysi aineiston käsitteellistämiseen saakka. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin tavoin aineiston käsitteellistäminen tapahtuu siten, että empiirinen tieto liitetään ennalta tiedettyihin teoreettisiin käsitteisiin, kun taas aineistolähtöisessä analyysissä empiirinen tieto muodostetaan käsitteiksi itse aineistosta. (emt., 133.) Käsitteellistäessäni aineistoa jäsenin aluksi alaluokkia eri osa-alueisiin tutkimuskysymysten mukaisesti. Sen jälkeen pohdin minkälaista tietoa luodut alaluokat kertovat tutkittavasti ilmiöstä jo ennalta tiedetyn tiedon perusteella. Analyysiin liittyvän pohdinnan tuloksena liitin esimerkiksi edellä mainitun alaluokan ”vaikutukset hyvinvointiin” yläluokkaan ”rahapelihaitat”, koska rahapeliongelma aiheuttaa yksilöllisiä, yhteisöön ja yhteiskuntaan kohdistuvia kielteisiä vaikutuksia kutsutaan rahapelihaitoiksi (Alho & Lahti 2015a, 10). Muita aineiston analyysissä muodostamiani yläluokkia ovat riskitekijät rahapeliongelman kehittämisessä, rahapeliongelman kohtaaminen sosiaalityössä sekä rahapeliongelman tunnistamisen ja hoidon esteet. Alla olevassa taulukossa 3 on nähtävissä aineiston eri vaiheet ja niistä syntyneet luokat.

Taulukko 3. Aineiston analyysistä syntyneet luokat ja niitä yhdistävät tekijät.

Alaluokat	Yläluokat	Pääluokat	Yhdistävä
Taloudellinen ahdinko	Rahapelihaitat	Rahapeliongelman ilmeneminen sosiaalityössä	Rahapeliongelma moninaisesti ilmenevänä, piilossa pysyvänä ja hankalasti tunnistettavana ilmiönä
Rahapelaamisen hallitsemattomuus			
Ihmissuhteet			
Rikokset			
Vaikutukset hyvinvointiin			
Palkitsevat kokemukset	Riskitekijät rahapeliongelman kehittymisessä		
Rahapelien koukuttavuus			
Elämänmuutokset			
Tekemisen puute			
Ikä			
Päihde- ja mielenterveysongelmat	Rahapeliongelman kohtaaminen sosiaalityössä	Rahapeliongelman tunnistamisen tavat sosiaalityössä	
Tiliotteet			
Puheeksiotto			
Asiakas pyytää apua			
Rahapeliongelma tulee esiin muun ongelman kautta			
Peliongelman kieltäminen	Rahapeliongelman tunnistamisen ja hoidon esteet		
Pelaajan häpeän tunteet			
Palvelumuodot			

Suurin osa ylä- ja alaluokista muodostuivat sekä sosiaalityöntekijöiden että muiden asiantuntijoiden haastatteluista, mutta muodostin luokkia pelkästään sosiaalityöntekijöiden tai muiden asiantuntijoiden haastatteluiden perusteella. Tutkielman tulososiossa esittelen tarkemmin keiden puheenvuoroista tulokset mitkäkin puheenvuorot muodostuvat.

Tarkastelin haastatteluaineiston kautta rahapeliiongelmaa erityisesti yksilöä koskevana ilmiönä sekä sosiaalityössä kohtattavana sosiaalisena ongelmana. Sen vuoksi koin luontevaksi luoda aineiston analyysissä kaksi erillistä pääluokkaa, rahapeliiongelman ilmeneminen sosiaalityössä ja rahapeliiongelman tunnistamisen tavat sosiaalityössä.

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset

Otin tutkimuseettiset kysymykset huomioon tehdessäni tätä pro gradu -tutkielmaa. Tutustuin tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimiin ihmistieteitä koskeviin tieteellisiin eettisiin periaatteisiin ensimmäistä kertaa jo tutkimussuunnitelmaa tehdessäni ja pohdin niiden merkitystä tutkielman teon eri vaiheissa. Eettiset periaatteet jaetaan kolmeen laajempaan osa-alueeseen, joita ovat tutkittavan itsemääräämisoikeiden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat. Eettisten periaatteiden mukaan tutkimukseen osallistuminen tulee olla vapaaehtoista ja sen tulee perustua riittävään tietoon. Tutkimukseen osallistuvia henkilöitä tulee tiedottaa tutkimuksen aiheesta, sen merkityksestä ja arvioida kuinka kauan siihen osallistuminen vie aikaa. Tutkimukseen osallistuvilta saattaa herätä lisäkysymyksiä tutkimukseen liittyen ja siihen kannattaa varautua ennalta. (TENK 2009, 4–6.)

Tätä tutkielmaa varten on myönnetty tutkimusluvut organisaatioista, joista sain vapaaehtoisia haastateltavia. Tutkimuslupahakemuksiin liitin sekä tutkimussuunnitelman että tutkielmaa koskevan tiedotteen, jossa esiteltiin muun muassa tutkimuksen aihe ja sen tarkoitus sekä tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta ja tietojen luottamuksellisuutta koskevia asioita. Tiedotteesta selvisi minun ja tutkielman ohjaajan yhteystiedot mahdollisia lisäkysymyksiä varten. Pyysin jokaista haastateltavaa lukemaan tutkielmaa koskevan tiedotteen ja allekirjoittamaan suostumuslomakkeen tutkimukseen osallistumisesta ennen haastattelun alkamista. Tätä tutkielmaa varten kerättyihin haastatteluihin on siis sekä haastateltavien että haastateltavien organisaation johdon suostumus.

Arja Kuula toi teoksessaan Tutkimusetiikka (2011, 138) tutkittavien osallistumisen vapaaehtoisuutta koskevan näkökulman, jonka mukaan tutkijan on voitava luottaa siihen, että

tutkittavien ymmärtäessä tutkimuksessa käsiteltävät aiheet, he voivat halutessaan osallistua tutkimukseen. Kuitenkin silloin, kun tutkittavina on esimerkiksi johdon alustavalla suostumuksella tavoitetut työntekijät, jää tutkijan arvioitavaksi, jääkö tutkittavien osallistuminen velvollisuudeksi tai pakoksi (emt., 138.) Olin yhteydessä haastateltaviin ennen tutkimuslupahakemusten tekemistä tietääkseni jo etukäteen, olisiko tällaiseen haastatteluun halukkaita ja että olisiko haastattelun tekeminen ylipäättään mahdollista. Toisekseen halusin välttää myönnetyn tutkimusluvan mahdollisesti luomaa painetta haastateltaville osallistua tutkimukseen. Etsiessäni haastateltavia osallistumaan tutkimukseen kysyin heiltä tai heidän esimiehiltään, olisiko heillä kiinnostusta osallistua tämänkaltaiseen tutkimukseen ja lähetin samalla heille tutkielman tiedotteen ja tutkimussuunnitelman. Tutkielman tarkoituksena oli haastatella tutkittavana olevan aiheen asiantuntijoita, joten siinäkin mielessä koin tärkeäksi, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt olivat aidosti kiinnostuneita tutkielman aiheesta ja halukkaita jakamaan tietämystään siitä.

Haastattelujen alussa esittelin itseni ja kerroin hieman tutkielmasta ja siitä, miksi aihe kiinnostaa minua. Pyytäessäni haastateltavilta suostumusta tutkimukseen osallistumisesta mainitsin heille vielä, että kirjallisesta suostumuksesta huolimatta heillä on oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen, kuten eettisissä periaatteissa mainitaan (TENK 2009, 5). Kerroin haastateltaville haastattelun aluksi myös muuta informaatiota tutkielman tekoon liittyen, kuten sen, että haastattelut nauhoitetaan yliopistolta lainatulla sanelimella ja siitä, millä tavoin aion litteroida heidän puheettaan tekstiksi. Omalla esittäytymisellä ja tutkielman tekoon liittyvien seikkojen kertomisella halusin herättää haastateltavissa luottamusta ja antaa haastateltaville vielä mahdollisuuden esimerkiksi kysyä heitä askarruttavia kysymyksiä tai kieltäytyä haastattelusta. Kukaan haastateltavista ei perunut osallistumistaan.

Tieteellisessä tutkimuksessa tutkijan tulee välttää tutkimuskohteelle mahdollisesti aiheutuvaa haittaa tai vahinkoa. Vahingon välttämiseen kuuluu esimerkiksi tutkittavien arvostava kohtelu, johon kuuluu esimerkiksi tutkittavia kunnioittava kirjoitustapa ja vaitiolovelvollisuuden noudattaminen. (TENK 2009, 7; Kuula 2011, 238.) Tutkimuksen eri vaiheissa otin tutkittavien yksityisyyden ja tietosuojan huomioon. Tutkimuseettisestä näkökulmasta yksityisyyden suoja on tärkeä periaate, joka on huomioitu Suomen perustuslaissa. Tutkimusaineistojen keruun, sen käsittelyn ja tulosten julkaisemisessa tulee tarkoin huomioida tutkittavien tietosuoja. (TENK 2009, 8.)

Haastatteluiden aikana kysyin haastateltavilta suoria ja epäsuoria tunnistetietoja, kuten heidän nimeään ja koulutustaan. Poistin tutkimusaineistosta kaikki haastateltavien suorat tunnistetiedot ja epäsuorat tunnistetiedot, kuten haastateltavien tarkat työtehtävien kuvaukset, jotka päätin jättää tässä tutkielmassa lähes kokonaan kuvailematta haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi. Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen poistin äänitteet sanelimesta sekä tietokoneelta varmistaakseni sen, ettei haastattelut joudu ulkopuolisten kuultavaksi. Säilytin haastatteluaineistoa ilman tunnistetietoja salasanalla suojatulla tiedostolla tietokoneella. Tutkielman analyysivaiheessa tulostin tietokoneelta pelkistettyä ja ryhmiteltyä aineistoa sen hahmottamisen helpottamiseksi. Tulostettua haastatteluaineistoa säilytin lukitussa tilassa. Tutkielman valmistuttua tuhoan haastatteluaineiston.

5 RAHAPELIONGELMAN ILMENEMINEN SOSIAALITYÖSSÄ

5.1 Taloudellinen ahdinko ja muut merkittävät rahapelihaitat

Haastateltavat toivat esiin haastatteluissa monia eri rahapelihaittoja, joista merkittävämpänä näyttäytyi taloudellinen ahdinko. Haastateltavat viittasivat taloudellisiin vaikeuksiin useissa eri puheenvuoroissa esimerkiksi rahapeliongelman tunnusmerkeistä ja sen seurauksista keskusteltaessa. Eräs haastateltava totesi taloudellisten ongelmien olevan usein niitä ensimmäisiä ongelmia, joista rahapeliongelmainen henkilö kärsii (H1). Taloudelliset vaikeudet näyttävät olevan myös monien aikaisempien tutkimusten perusteella yksi yleisimmistä rahapelihaitoista (esim. Castrén ym. 2016, 423; Suomalaisen rahapelaamisen tilannekatsaus 2017, 79).

Haastateltavat kertoivat taloudellisen ahdingon aiheuttavan monenlaisia haittoja. Kysyessäni haastateltavilta sosiaalityöntekijöiltä rahapeliongelman seurauksista, heistä eräs totesi siihen heti, että se on velkaantuminen (H6). Haastatteluista kävikin ilmi, että pelaajien rahapeliongelmasta aiheutuva velka syntyy esimerkiksi yli varojen pelaamisesta, läheisiltä lainatusta rahasta sekä kulutusluottofirmoista nostetuista lainoista. Asiantuntija (H2) kuvaili rahapeliongelmasta aiheutuvan velkaantumisen ja lainanottamisen yhteyttä seuraavalla tavalla:

”Tietysti osaltaan rahapeliongelmaan liittyy tämä että velan ottaminen, kymmeniä tuhansia, jopa sadoissa tuhansissa. Tavallisilla työssäkäyville on mahdollista. Korkee korkosina, vääristyneinä. Kyl se sit niinku koko ajan helpottuu sekä pelaaminen ja lainan ottaminen. Kulkee käsi kädessä silleen.” (H2)

Velkaantumisen ja lainanottamisen yhteyttä kuvaa myös esimerkiksi Rahapelikysely 2016, jossa huomattiin, että Peliklinikalta apua hakeneista henkilöistä lähes puolet olivat ajautuneet velkaongelmaan- tai kierteeseen ottamalla esimerkiksi lainan tai pikavipin rahapelaamisen vuoksi (Salonen ym. 2017b, 52). Edellä kuvatussa haastateltavan puheenvuorossa käsiteltiin rahapelaamisesta johtuvan velkaantumisen ja lainanottamisen yhteyttä, mutta haastateltava korosti sitäkin, että rahapelaamisen lisäksi lainanottaminen helpottuu koko ajan.

Sosiaalityöntekijätkin kuvailivat asiakkaidensa rahapeliongelmia koskevaa velkaantumista ja toivat siihen liittyen esiin lainan ottamisen. Eräs sosiaalityöntekijä kuvaili asiakkaidensa rahapeliongelman vuoksi aiheutuvia velan määriä näin:

”Ehkä semmonen perinteinen keissi ois semmonen että ollaan otettu muutama tonni sitä pikavippiä sitä kerkee muutaman tonnin kun lähtee pelaamaan ennen kun ne luottotiedot menee. Et ehkä semmonen kolmesta kymmeneentuhanteen euroon mitä pyöritellään. Joillakin se velka on vaan se vuokratästä ja sit joitakin kaverivelkoja. Mutta että yleensä niihin liittyy ne pikavipit ja niitä kerkee kertyä jonkun verran.”(H6)

Sosiaalityöntekijät kertoivat rahapeliongelma-asiakkaiden vaihtelevista tilanteista ja velan määristä. Haastattelussa sosiaalityöntekijät toivat esimerkiksi esiin sen, että heidän asiakkaansa, joilla on rahapeliongelman vuoksi kertynyttä velkaa, ovat usein tietoisia siitä. Kaikki asiakkaat eivät kuitenkaan tiedä velan tarkkaa määrää tai halua selvittää sitä. Syiksi tähän sosiaalityöntekijät totesivat, että asiakkailla on harvoin maksukykyä velan hoitamiseen. Sosiaalityöntekijät kuvailivat, että asiakkailla on kuitenkin usein halu saada rahapeliongelma-asiasta johtuva ”kierre” katkaistua niin, ettei velkaa kertyisi ainakaan enempää.

Haastatteluiden perusteella rahapeliongelmaan liittyi selkeästi hallitsematon pelaaminen. Haastateltavat toivat esiin sen, että rahapelaamisen hallitsemattomuus vaikuttaa etenkin pelaajien taloudelliseen tilanteeseen. Rahapeliongelman tunnusmerkkejä käsiteltäessä lausahdus ”tili kerralla tyhjäksi” tuli useammalta haastateltavalta esille ja eräs sosiaalityöntekijä (H3) kuvaili sitä lyhyesti näin: *”Sitä rahaa ei vain ole, vaikka eilen tuli 400 euroa tilille”*. Vuoden 2015 rahapelaamista tarkastelevan väestökyselyn mukaan juuri hallinnan puute on tyypillisin rahapelihaitta eli vastanneet kertoivat pelaavansa enemmän kuin alun perin olivat aikoneet. Toiseksi tyypillisin rahapelihaitta edellä mainitussa tutkimuksessa liittyi häviöiden tasaamiseen eli pelaajat palasivat rahapelien ääreen yrittääkseen voittaa aiemmin häviämänsä rahat takaisin. (Salonen & Raisamo 2015, 6.)

Sekä sosiaalityöntekijöiden että muiden asiantuntijoiden puheenvuoroista tuli esiin ajatuksia häviöiden tasaamiseen liittyen. Haastateltavat kertoivat pelaajien ajatuksesta ”kuitata” rahapeliongelma-asiasta aiheutuneet häviöt tai velat pelaamalla lisää toivoen viimeistä pelastavaa voittoa ja että tämä ajatus pakottaa jatkamaan pelaamista. Tällöin rahapelaaminen näyttää sosiaalityöntekijöille sellaisena, että raha kuluu heti, kun se on tullut tilille. Tämän tasoinen hallitsematon rahapelaaminen johtaa luonnollisesti erilaisiin taloudellisiin vaikeuksiin. Hallitsematonta pelaamista kuvasivat haastateltavien kommentit esimerkiksi siitä, ettei rahaa jää yksinkertaisesti jokapäiväiseen elämiseen, kuten ruokaan, vaan rahat kuluvat sen sijaan

pelaamiseen. Tällöin pelaajat hyödyntävät esimerkiksi ruoka-apua ja sosiaalityöntekijät kertoivat tekevänsä tarvittaessa rahapeliongelmaisille asiakkailleen maksusitoumuksia ruokaostuksiin.

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa kävi ilmi se, että asiakkailta voi jäädä vuokra maksamatta vakavan rahapeliongelman vuoksi ja se voi toistuessaan johtaa asunnottomuuteen. Seuraavassa puheenvuorossa eräs sosiaalityöntekijä kertoo ajatuksistaan rahapeliongelma-riippuvuutena ja sen vaikutuksista arkeen:

”Se just että vaikuttaa silleen että jää ne vuokrat maksamatta. Että kun sitä pientä rahaa yrittää jatkaa jollakin tavalla ja kun se menee sinne peliin. Niin se meni nyt sitten sinne. Sit ollaan ongelmassa että mitenkä tästä eteenpäin. Että millä tässä lapset ruokkis. Ja mun kokemus on niiden asiakkaiden kanssa millä on ollu tämä, että he ovat ihan myöntäneet ja tiedostaneet sen ongelman. Mutta siinä tulee se riippuvuus, että sitä ei voi lopettaa vaikka tietää että se on ongelma.” (H3)

Haastattelussa sosiaalityöntekijät kertoivat, että heidän asiakkaidensa keskuudessa rahapeliongelman seurauksena tapahtuva asunnottomuus on yleistä etenkin nuorilla pelaajilla. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden perusteella se vaikutti olevan melko usein kohdattava rahapelihaitta, sillä siitä oli sosiaalityöntekijöillä yhtenäinen näkemys. He kertoivat pystyvänsä auttamaan asiakkaitaan aikuissosiaalityön keinoin esimerkiksi maksamalla kertaluontoisesti vuokravelkoja ehkäisevän toimeentulotuen avulla. Vuokran toistuvasti maksamatta jättäminen voi johtaa lopulta asunnottomuuteen sosiaalityön antamasta tuesta huolimatta.

Muita haastatteluissa esiin tulleita rahapelihaittoja olivat vaikutukset hyvinvointiin ja ihmissuhteisiin sekä rikosten tekeminen. Näitä rahapelihaittoja kuvaili useampi haastateltava. Kaksi rahapeliongelman parissa työskentelevää asiantuntijaa toi esiin useampia pelaajan hyvinvointiin vaikuttavia seikkoja, kuten pelaamisesta aiheutunutta unettomuutta, ahdistusta, pelkotiloja, kipua ja päänsärkyä. Rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija (H2) kuvaili pelaajien ahdistuneita ajatuksia näin:

”Osa ihmisistä saattaa olla todella ahdistuneita kun tulevat ja puhe on siitä just että, niitä kauhukuvia katastrofijatuksia et mulla on niin paljon velkaa mä en selviä tästä ne menee ulosottoon sit lähtee talo sit lähtee auto ja siinä vaiheessa

vaimo ei enää kato ja mä menetän perheen ja mä menetän ihan kaiken. Et ihan tämmöstä saattaa olla se sanottaminen.” (H2)

Sama haastateltava totesi, ettei tilanne ole aina välttämättä niin paha kuin pelaaja on itse ajatellut ja että pelaamisesta seurannut velkaantuminen voi olla vielä hoidettavissa velkajärjestelyllä. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu rahapeliongelman aiheuttavan erilaisia tunteisiin ja terveyteen vaikuttavia haittoja (esim. Salonen & Raisamo 2015, Castrén ym. 2014b, Anielski & Braaten 2008) ja näistä esimerkkejä ovat stressi, masennus, ahdistus ja itsetuhoisuus (Anielski & Braaten 2008, 73). Sosiaalityöntekijät korostivat rahapelaamisen olevan keino paeta jo olemassa olevaa huonoa oloa, hankalaa elämäntilannetta tai tapahtunutta kriisiä.

Haastatteluista ilmeni rahapeliongelman vaikuttavan pelaajien ihmissuhteisiin. Haastateltavat kuvailivat pelaajien esimerkiksi valehtelevan rahapeliongelmansa vuoksi läheisilleen rahan tai ajan käytöstään ja salailevan pelaamistaan. Valehtelusta seuraa usein muita ongelmia, kuten luottamuspulaa parisuhteessa tai ihmissuhteiden päättymistä. Pelaajilla voi olla rahapeliongelman vuoksi velkoja esimerkiksi kavereille. Seuraavissa puheenvuoroissa sosiaalityöntekijät kuvailevat rahapeliongelman vaikutuksia ihmissuhteisiin ja laajemmin asiakkaiden elämään:

”Kyllä se on näyttäytyny myös niihin ihmissuhteisiin, kun lainataan kavereilta ja muilta niin tulee rikottua niitä välejä.” (H4)

”Ja joissakin parisuhteissa se saattaa paljastua sitten vasta kun se tilanne on jo tosi huono. Sitten lähetään selvittämään kaikkea muita lieveilmiöitä mitkä sitten on niissä ihmissuhteissa ja siinä arjessa ja ja se voi vaikuttaa työssä käyntiin ja ihan kaikkeen.” (H6)

Pelaajan lisäksi rahapelihaitat koskettavat pelaajan läheisiä. Haastatteluissa rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija (H1) totesikin, että: *”Ei (pelaaja) itse välttämättä kärsi, mutta sit läheisen osalta se koskettaa”*. Haastateltavat kuvailivat rahapeliongelmosta kärsivien läheisten auttavan pelaajia hoitamaan velkaansa takaamalla heille sitä varten lainaa tai seuraamalla pelaamista tarkistamalla pelaajan tilitiedot pyrkien näin estämään tämän liiallista pelaamista. Vuoden 2015 rahapelaamista tarkastelevan väestökyselyn perusteella yleisin pelaajan läheisiä koskettava rahapelihaitta oli läheisten huoli pelaajan hyvinvoinnista ja terveydestä (Salonen & Raisamo 2015). Haastatteluissa mainittiinkin, että pelaajan läheiset huomaavat usein rahapeliongelman ensimmäisenä ja saattavat hakea siihen ulkopuolista apua.

Joskus rahapeliongelmaan voi liittyä rikosten tekeminen. Rikokset tulivat kahden muun rahapeliongelman parissa työskentelevän asiantuntijan haastatteluissa esiin rahapeliongelman seurauksista puhuttaessa, mutta sosiaalityöntekijöiden haastattelussa sitä ei mainittu. Rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija (H1) korosti rikosten tekemisen olevan yksi rahapeliongelman vakavimmista seurauksista, mutta hän totesi, ettei se ole rahapelihaitoista se tyypillisin. Kavallus ja lainan ottaminen läheisten nimissä mainittiin molemmissa asiantuntijahaastatteluissa. Toinen asiantuntijoista mainitsi (H2), että rahapeliongelman vuoksi tehdyt rikokset ja niistä saatujen tuomioiden seuraukset voivat olla kauaskantoisia ja ne vaikuttavat esimerkiksi pelaajan työllistymiseen tai haaveisiin tietystä ammatista. Rahapelaamiseen voi liittyä myös väkivaltarikoksia ja muita rikoksia, kuten pahoinpitelyjä ja ryöstöjä. Rahapelaamiseen liittyvää rikollisuutta pidetään yhteiskunnallisena rahapelihaittana, sillä ne lisäävät esimerkiksi poliisi-työn, oikeudenkäynteihin ja rangaistuksen suorittamiseen liittyviä kustannuksia. (Suomalaisen rahapelaamisen tilannekatsaus 2017, 83.)

5.2 Rahapelaamisen luonne ja rahapeliongelmalta altistavat tekijät

Haastatteluissa kuvailtiin rahapeliongelmaisten henkilöiden pelaavan erilaisia nopeitempöisiä rahapelejä, kuten sellaisia, missä ”järki ei ehdi väliin” niin kuin toinen rahapeliongelman parissa työskentelevistä asiantuntijoista kuvaili (H2). Sama haastateltava totesi, että ”mitä nopeitempöisempi peli niin sitä koukuttavampi se on”. Tämä toteamus todentaa myös aiempaa tietoa aiheesta. Esimerkiksi rahapeliautomaattien tiedetään olevan nopeatahtisuutensa vuoksi yksi koukuttavimmista rahapeleistä (Kinnunen & Jaakkola 2015, 40). Eräs sosiaalityöntekijä kuvaili oman asiakaskuntansa tyypillistä rahapelaamista toisaalta näin:

”Sanoisin että semmonen kolikkopelaaminen ei ainakaan oman asiakaskunnan kautta näyttäydy, vaan enemmänkin nimenomaan netin kautta, isot summat, ja mitä nopeammin ja helpommin ne saa syötettyä niin semmonen.” (H3)

Muut sosiaalityöntekijät totesivat asiakkaidensa pelaavan myös rahapeliautomaateilla, mutta nettipelaamisen nähtiin aiheuttavan asiakkaille muita rahapelejä vakavampia ongelmia. Netissä tapahtuva rahapelaaminen vaikuttikin haastatteluiden perusteella yleiseltä tavalta pelata rahapelejä. Sosiaalityöntekijät kuvailivat netissä olevan paljon erilaisia paikkoja, joissa heidän asiakkaansa pelaavat rahapelejä, kuten nettikasinoita. Rahapelaaminen internetissä näyttääkin väestökyselyjen perusteella koko ajan lisääntyvältä tavalta pelata rahapelejä (Salonen & Raisamo

2015, 6, Salonen ym. 2019, 50). Rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija mainitsikin nettipelaamisen koukuttavan tällä hetkellä kaikista rahapelimuodoista eniten (H2).

Rahapeliongelman kehittymisen riskitekijäksi nostettiin esiin rahapelaamisesta saadut palkitsevat kokemukset, jonka merkitystä painotti erityisesti toinen rahapeliongelman parissa työskentelevistä asiantuntijoista (H2). Hän kertoi, että lähes jokaisella hänen kohtaamallaan ongelmallisesti pelaavalla henkilöllä on ollut kokemuksia vähintään noin kahden tuhannen euron voitoista ja voittojen pieni mahdollisuus jatkossakin riittää kannustukseksi pelaamiseen. Eräs sosiaalityöntekijäkin nosti esiin palkitsevien kokemusten merkityksen silloin, kun ongelmalliselta vaikuttava rahapelaaminen otetaan asiakkaan kanssa puheeksi. Sosiaalityöntekijä kertoi asiakkaiden rahapelaamisesta saatujen palkitsevien kokemusten nousevan esiin esimerkiksi tällä tavoin:

”Ja sitten kun sen puheeksi ottaa, että näin selkeesti että oot pelannut, lasken sieltä vaikka että oot pelannu vaikka 400 eurolla, niin sitten sieltä tulee se kysymys että laskiks sä sen paljon mä oon voittanut. Että tavallaan se asiakas saattaa sokeutua siinä tilanteessa, että joo olen pelannut paljon, mutta huomaatko että joka kuukausihan minä voitan. Että sitä keskustelua käydään sitten.” (H5)

Rahapelaamisesta saatu voitto voi siis lisätä pelaajan pakonomaista pelaamista ja kannustaa kasvattamaan rahapelipanoksia. Pelaaja saattaa esimerkiksi ajatella olevansa hyvässä voittoputkessa ja siten kuvitella, että hänellä on hyvät mahdollisuudet voittaa jatkossakin. Voitot voidaan kokea omiksi saavutuksiksi ja häviöt taas epäonneksi. (Castrén & Lahti 2015a, 75.) Tämä näkökulma tuli hyvin esiin haastateltavien puheenvuoroista, joissa pelaajien kerrottiin puhuvan mielellään voiton hetkistä, kun taas rahapelaamisen vuoksi hävityistä rahoista tai veloista keskusteleminen oli heille vaikeampaa. Rahapelaamiseen liittyvien virheellisten uskomusten merkitys tuli myös esiin rahapeliongelman parissa työskentelevän asiantuntijan kanssa. Hän totesi, että sattumaan ja todennäköisyyteen liittyvistä matemaattisista harhoista keskusteleminen voi joskus ennaltaehkäistä rahapelaamisen kehittymistä vakavammaksi riippuvuudeksi (H1).

Sekä sosiaalityöntekijöiden että muiden asiantuntijoiden haastatteluiden perusteella rahapeliongelmat yhdistettiin useasti nuoriin aikuisiin. Suomalaisten rahapelaamista tarkastelevien väestökyselyjen perusteella rahapeliongelmaa tai rahapelaamisesta koettuja haittoja näyttää olevan eniten juuri 18–24 ja 24–34 -vuotiaiden aikuisten keskuudessa (Salonen & Raisamo 2015, 38; Salonen ym. 2019, 64). Eräs sosiaalityöntekijä (H6) totesikin rahapeliongelman olevan

nuorilla pelaajilla iäkkäämpiä pelaajia ”massiivisempaa”. Asiantuntija (H2) kuvaili tyypillisimmän pelaajaryhmän olevan nuoret miehet. Muita rahapelaamista ja sukupuoleen liittyviä yhdistäviä kuvailuja ei haastatteluissa tullut esiin. Kotimaisten ja kansainvälisten tutkimusten mukaan rahapeliongelma on nähty kuitenkin olevan miehillä naisia yleisempää (esim. Salonen & Raisamo 2015, 38; Mazar et. al. 2018, 6).

Haastateltavat sosiaalityöntekijät yhdistivät nettipelaamisen selkeästi nuoriin asiakkaisiinsa, kun taas kolikkoautomaatit liitettiin iäkkäämpiin pelaajiin. Samantapainen rahapeliongelmaisia koskeva tyypittely on nähtävissä Hirschovits-Gerz ym. (2012, 239) tutkimuksessa. Iäkkäämpien ihmisten rahapelaamisen tunnistamista hankaloittavaksi asiaksi eräs sosiaalityöntekijöistä totesi esimerkiksi sen, että iäkkäämpien asiakkaiden on vaikeampi myöntää rahapelaamista, kun taas nuoremmat asiakkaat puhuvat siitä avoimemmin (H6).

Elämänmuutokset ja tekemisen puute hahmottuivat sekä sosiaalityöntekijöiden että kahden muun asiantuntijan haastatteluiden perusteella rahapeliongelman riskitekijöiksi. Haastateltavat ottivat esiin erilaisia elämänmuutoksia, kuten avioeron, hoitovapaan, työttömyyden tai yleisemmällä tasolla jonkin kriisin tai hankalan elämäntilanteen, jotka voivat altistaa rahapelaamiselle ja siten rahapeliongelmalle. Myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Hirschovitz-Gerzin ym. 2012; Shead et. al. 2016) havaittiin rahapeliongelman liittyvän johonkin elämässä tapahtuvaan muutokseen tai stressaavaan elämäntilanteeseen.

Haastateltavat liittivät moniin esille tuomiinsa elämänmuutoksiin lisääntyneen ajan olla itseksensä. Seuraavassa puheenvuorossa rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija (H2) kuvailee pienten lasten äitejä rahapeliongelman yhtenä riskiryhmänä:

”Tämmösiä niin kun riskiryhmiä joitakin niin esimerkiksi pienten lasten äidit, joilla niin kun saattaa olla et jos lapsi paljon valvottaa ja itteä väsyttää eikä oikein jaksa lähteä minnekkään niin rahapelaamisesta voi hyvin nopeesti tulla niinkun se kaveri. Et se ei tarvii kun sen viis minuuttia kerrallaan et jos on vartti aikaa niin mitäköhän tekisin no pelaan äkkiä vähäsen ja teen rahaa samalla.” (H2)

Asiantuntijat kuvailivat sosiaalityöntekijöitä tarkemmin rahapeliongelmalle altistavia erilaisia elämänmuutoksia ja sitä kautta he ottivat esiin monia riskiryhmiä, kuten edellä mainittu pienten lasten äidit sekä esimerkiksi urheilu-uran lopettaneet ammattilaiset ja pelisalien työntekijät. Rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija (H2) kuvaili urheilu-uran lopettaneiden

ammattilaisten voivan hakeutua rahapelien ääreen hakien samanlaista mielihyvän tunnetta ”dopamiinikoukku”, mitä he olivat aikaisemmin saaneet liikunnasta, kun taas toinen asiantuntijoista otti esiin puolestaan pelisalien työntekijät, jotka viettävät paljon aikaa rahapelien äärellä ja joilla on tietoa erilaisista rahapelitekniikoista ja siksi mahdollisesti haaveita taitopelaamisesta (H1).

Haastatteluissa rahapelaaminen yhdistettiin usein tekemisen puutteeseen, joka voi johtaa rahapelaamiseen ja sitä kautta ongelmalliseen pelaamiseen, kuten tässä seuraavassa sosiaalityöntekijän puheenvuorossa ilmenee:

”No itellä mitenkä nyt nuorissa asiakkaissa se on näyttäytynyt niin ehkä se jollakin tavalla yhdistävä tekijä on se, öö, tavallaan siellä on just taustalla jotain millä he ovat ehkä jumahtanut kotiin ja eivät pääse sieltä liikkumaan. On semmonen tekemisen puute. Niin sit se on semmosta koneella olemista ja pelaamista. Niin sillä ehkä on minun asiakkaissa näyttäytynyt, että täytetään sitä arkea ja saahaan sitä tekemistä sillä.” (H4)

Sosiaalityöntekijät kertoivat joidenkin asiakkaidensa pelaavan rahapelejä monia tunteja, -jopa 12 tuntia vuorokaudessa. Sosiaalityöntekijät toivat esiin asiakkaidensa sosiaalisen verkoston vähyyden ja yksinäisyyden, jonka he yhdistivät asiakkaidensa liialliseen rahapelaamiseen. Myös rahapeliongelman parissa työskentelevät asiantuntijat mainitsivat yksinäisyyden olevan yksi rahapeliongelmalta altistava tekijä.

Rahapeliongelman yhteys päihde- ja mielenterveysongelmiin tuli ilmi muutamassa puheenvuorossa sekä sosiaalityöntekijöiltä että muilta asiantuntijoilta. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu sama asia (esim. Tossavainen ym. 2015, 228.) Sosiaalityöntekijät kuvailivat rahapeliongelmaa ja vertailivat sitä muihin riippuvuuksiin seuraavilla tavoilla:

”Mut ei se oo tuo se peliongelma jos mietitään muita riippuvuuksia niin kyllä se on semmonen ehkä vähätelty ongelma. Ja just mitä et se on niin hyväksyttävää niin niin tässä on aika iso ristiriita et on aika kädetön olo näiden asioiden kanssa.” (H4)

”Siinä on ihan samat riippuvuuden tunnuspiirteet kuin muissakin riippuvuuksissa ja riippuvuussuhteissa. Ihan samanlainen on tämä rahapeliongelma, samanlainen riippuvuus se on.” (H6)

Lääketieteellisesti näkökulmasta katsottuna rahapelaaminen ja päihderiippuvuudet ovatkin syntytavoiltaan ja oirekuviltaan samankaltaisia ja ne molemmat luokitellaan toiminnallisiksi riippuvuuksiksi. Toiminnallisissa riippuvuuksissa riippuvuus voi syntyä välitöntä mielihyvää tuottavaan toimintaan, kuten rahapelaamiseen, tai mielihyvää tuottavaan aineeseen, kuten alkoholiin. (Castrén ym. 2014b, 469.) Rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija (H1) mainitsi, että rahapeliongelman kanssa samanaikaisesti esiintyvät päihde- ja mielenterveysongelmat voivat vaikeuttaa rahapeliongelman tunnistamista sosiaali- ja terveydenhuollossa seuraavalla tavalla:

”Varsinkin jos sattuu olemaa jotai muuta päihteiden käyttöö tai psyykkistä ongelmaa, nii se saattaa olla semmonen kärkiasia mitä hoidetaa ja tottakai pitääki hoidtaa. Se rahapeliongelma saattaa jäädä kysymättä.” (H1)

Castrénin ym. (2016, 422) *Rahapeliongelma sosiaali- ja terveydenhuollossa – ammattilaisen näkemyksiä* -artikkelista selviää, että vastanneista sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöistä yli puolet kertoi rahapeliongelmaisten asiakkaiden kärsivän rahapeliongelmasta toissijaisena ongelmana. Ensisijaisena ongelmana ammattilaiset näkivät esimerkiksi mielenterveysongelmat ja sen lisäksi päihdeongelmat, taloudelliset vaikeudet ja muut sosiaaliset ongelmat (emt., 423).

6 RAHAPELIONGELMAN TUNNISTAMISEN TAVAT SOSIAALITYÖSSÄ

6.1 Rahapelaamisen tunnistaminen asiakkaiden tiliotteista

Kaikki neljä haastateltavaa sosiaalityöntekijää kertoivat havainneensa asiakkaidensa rahapelaamisen heidän tiliotteistaan. Aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijälle asiakkaan tiliotteet tulevat nähtäviksi esimerkiksi toimeentulotukihakemuksen liitteenä (Nummela 2011, 85). Kunta ratkaisee henkilön oikeuden täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen ja Kela vastaa perustoimeentulotuesta. Toimeentulotuki on sosiaalihuoltolakiin kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 49.) Pidän rahapeliongelman tunnistamista tiliotteiden kautta erityisesti sosiaalityössä tapahtuvana rahapeliongelman tunnistamisen tapana, sillä sosiaalityöntekijöille asiakkaiden tiliotteita tulee nähtäväksi erilaisia etuuksia myönnettäessä.

Sosiaalityöntekijät kertoivat, että tiliotteilta pystyy näkemään hyvin mistä asiakkaiden tulot ja menot koostuvat. Täydentävään/ehkäisevään toimeentulotukihakemukseen kuuluu liitteeksi kahden viimeisen kuukauden tilitapahtumat. Seuraavassa puheenvuorossa eräs sosiaalityöntekijä kuvaili tiliotteiden merkitystä osana asiakkaan taloudellisen tilanteen kartoittamista näin:

”Kyllä sieltä (tiliotteilta) näkee ja siihenkin harjaantuu. Kun niitä niin näkee paljon että onko siellä käyty ruokakaupassa jos maksetaan kortilla, mitä sieltä on ostettu minkä verran siellä on pelaamista onko siellä vuokran omavastuu osuuksia maksettu ja minkä verran siellä nää kaverin velka kuviot sitten saattaa olla jos on päihteiden käyttö. Et siellä voi silleen tietyllä tavalla arvioimaan et ennen kun asiakasta tapaa niin sen tiliotteen perusteella aika paljonkin havaitsemaan ja kattoo mihin ne rahat on tosiasiasa menny.” (H5)

Rahapelaaminen voi tulla konkreettisesti esiin asiakkaiden tiliotteista. Haastateltavat kertoivat rahapelaamisen näyttäytyvän esimerkiksi siten, että asiakkaan rahat hupenevat tililtä nopeasti rahapelaamiseen. Tämä voi olla merkki hallitsemattomasta rahapelaamisesta ja sitä haastateltavat kuvailivat tapahtuvan usein. Samoin tiliotteilta havaittava vuokran maksamatta jättäminen voi sosiaalityöntekijöiden mukaan olla merkki rahapeliongelmaista. Tiliotteet vaikuttavatkin olevan sosiaalityöntekijöille merkittävä tapa asiakkaiden rahapeliongelman tunnistamisessa,

koska ne piirtävät asiakkaan elämäntilanteen lisäksi kuvaa asiakkaan taloudellisesta käyttäytymisestä.

Haastateltavien mukaan tiliotteet kertovat yllättävän paljon ihmisestä varsinkin silloin, kun asiakas käyttää maksuvälineenä pankkikorttia (H3). Tiliotteilta voi havaita hyvin sen, että rahapelaamista tapahtuu monenlaisilla sitä tarjoavilla sivustoilla. Asiakkaan rahapelaamisen tunnistaminen tiliotteiden kautta vaatii välillä kuitenkin selvittelyä sosiaalityöntekijöiltä, kuten näistä seuraavista puheenvuoroista selviää:

”Ja paljon niinkun semmosta et Veikkaus on aika pieni että mitä se et onko tää pelaamista vai onko otettu joku laina että sitten niitä katellaan ja googletellaan, että niitä on niin paljon missä voi pelata ja näitähän me sitten selvitetään teidän salapoliisityötä että onko tää pelaamista vai jotain muuta.” (H5)

”Just tuo et tavallaan sieltä tiliotteilta näyttäytyy se että on niin paljon erilaisia kasinoita sun muita että missä sitä pelaamista voi tehdä että ei niissä ite pysy kartalla mitenkään. Niin sit se on just semmosta että googletellaan että mikäs tämä nyt on.” (H4)

Rahapeliyhtiöiden runsaus herättikin haastateltavissa monia ajatuksia. Asiantuntija (H1) tiesi sosiaalityöntekijöiden havaitsevan asiakkaiden rahapelaamisen tiliotteilta ja kertoi, että niistä voi nähdä panoja kotimaisille ja ulkomaisille rahapeliyhtiöille. Sosiaalityöntekijät kuitenkin totesivat, että rahan kulkemista on erityisen hankala seurata silloin, kun erilaiset kasinot ja muut rahapelaamista tarjoavat internetsivut käyttävät maksunvälitysfirmoja. Internetissä tapahtuvan rahapelaamisen tunnistaminen tiliotteiden kautta voi olla siis hankalaa, sillä tiliotteista ei aina suoraan selviä koskevatko tilisiirrot juuri rahapelaamista. Sosiaalityöntekijät kuvailivat, että havaitessaan asiakkaiden tiliotteilta kuluvan päivittäin ”kympejä tai satasia” maksunvälittäjille, on usein melko todennäköistä, että raha on kulunut juuri rahapeleihin.

Sosiaalityöntekijöiden haastattelusta ilmeni, että heidän asiakkaansa pelaavat myös Veikkauksen kivijalkapelejä. Eräs sosiaalityöntekijä yhdisti kolikkopelaamisen iäkkäämpiin rahapelaajiin seuraavalla tavalla:

”On niitä sitä ikäihmisillä sitä peliongelmaa. Se on vaan hankalampi kun ikäihmisillä se on sitä kolikkopelaamista ja Veikkausta ja siihen nostetaan käteistä

rahaa. Sitä ei pysty sitten täällä selvittämään että se on juurikin se peli mihinkä ne rahat menee. (H6)

Käteisellä tapahtuvaa rahapelaamista oli siis sosiaalityöntekijöiden mielestä hankalaa tunnistaa, sillä pankkitililtä nostettua rahaa ei voi suoraan yhdistää rahapelaamiseen. Haastatteluiden perusteella rahapelaamista ei täten havaitakaan sosiaalityössä ainoastaan tiliotteista, vaan se voi tulla muuta kautta esiin.

6.2 Puheeksiotto ja muut rahapeliongelman tunnistamisen tavat

Haastatteluisissa sosiaalityöntekijät ja muut rahapeliongelman parissa työskentelevät asiantuntijat toivat esiin puheeksioton yhtenä merkittävänä tapana tunnistaa asiakkaan rahapeliongelma. Puheeksioton onkin todettu olevan tärkeää peliongelman varhaisen tunnistamisen ja asiakkaan hoitoon pääsyn kannalta. Rutiininomainen puheeksiotto rahapelaamisesta voi laskea kynnystä kysyä pelaamisesta ja auttaa perustelemaan asiakkaalle sitä, miksi sitä häneltä ylipäätään kysytään. Asiakkaan rahapelaamista koskeva keskustelu voidaan aloittaa niistä asioista, jotka asiakas tuo itse ensin esille, esimerkiksi rahapelaamiseen liittyvästä ajan-, ja rahankäytön vaikeuksista. Puheeksioton tukena voidaan käyttää myös erilaisia rahapeliongelman tunnistamiseen kehitettyjä kyselymittareja. (Castrén & Lahti 2015b, 82.)

Rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija (H1) totesi, että asiakkaalta voi kysyä muutamalla kysymyksellä rahapelaamisesta ja kertoi lyhyen Lie/Bet mittarin soveltuvan esimerkiksi sosiaalityöhön. Onkin havaittu, että lyhyet rahapelaamista arvioivat mittarit soveltuvat pitkiä mittareja paremmin kiireisiin asiakastilanteisiin apuvälineenä tunnistamaan tehokkaasti ne henkilöt, jotka hyötyisivät myöhemmin rahapelikäyttäytymisensä syvemmästä tarkastelusta. (Salonen ym. 2014, 126).

Haastattelussa ei tullut ilmi, että sosiaalityöntekijät olisivat käyttäneet näitä rahapeliongelman tunnistamiseen kehitettyjä mittareita. Haastatteluiden perusteella asiakkaan rahapelaaminen tuli heille esiin konkreettisesti tiliotteiden kautta ja niistä sosiaalityöntekijät pystyivät havaitsemaan esimerkiksi sen, kuinka usein asiakas pelaa rahapelejä ja kuinka paljon asiakas käyttää rahapelaamisen rahaa. Tiliotteet näyttäytyivätkin olevan sosiaalityöntekijöille rahapeliongelman tunnistamisen tärkein apuväline, jonka avulla he ottivat asiakkaan rahapelaamisen puheeksi.

Sosiaalityöntekijät kuvailivat asiakkaan rahapeliongelman puheeksiottamista ja sen merkitystä esimerkiksi tällä tavoin:

”Siihen jotenkin sitä tilannetta ei se asiakas ite välttämättä tajua ennen kuin otetaan se puheeksi ja käydään niitä tiliotteita niinkun useemmalta kuukaudelta läpi. Et se voi olla et on alkuun ollu se kaksikymppiä se kymppi, se ässäarpa, vähän sitä muutama euro ohikulkiessa, mutta sitten kun se lisääntyy ja lisääntyy ja sit se onkin jo käytännössä jokapäiväistä.” (H5)

Sosiaalityöntekijät totesivatkin, että tiliotteiden kautta esiin tullut rahapelaaminen otetaan puheeksi heti asiakastapaamisessa. Puheeksiottamisen jälkeen sosiaalityöntekijät kertoivat käyvänsä tarkemmin keskustelua asiakkaan kanssa rahapelaamisesta ja mahdollisista tukitoimista jatkossa. Haastatteluista kävi ilmi, että joillekin asiakkaille riittää tueksi rahapelaamisesta käyty keskustelu sosiaalityöntekijän kanssa ja asiakkaan tilanteen seuranta. Sosiaalityöntekijät kertoivat ohjaavansa asiakkaita tarvittaessa muun tuen piiriin ja varmistavansa asiakkaan saavan sitä kautta tarvitsemansa avun.

Rahapeliongelma on vaikeasti tunnistettavissa ja se voi jäädä käsittelemättä, ellei esimerkiksi asiakas itse ota sitä puheeksi (Nikkinen 2008, 66). Sosiaalityöntekijöiden haastattelun perusteella osa asiakkaista hakeutuu itse avun piiriin ja ottaa rahapeliongelmansa oma-aloitteisesti esille. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi asiakkaidensa tilanteista ja avun piiriin hakeutumisesta näin:

”Ja osa asiakkaistahan ottaa meihin soittaa tai tulee tohon meidän neuvontaan ja ottaa ihan itse asian esille että nyt on se tilanne että koin että mulla on ongelma ja että oon pelannut vuokrat rahani tai vuokrat jäänyt rästiin. Että ei meidän tarvitse kaikissa tilanteissa sitä puheeksi ottaa vaan se tulee sieltä asiakkaasta että he ovat niinkun havahtunut siihen että tilanne on nyt se että vuokrat on jäänyt maksamatta ja tarvii apua. Ja sitten se monesti lähtee se tilanne siitä että kirjataan se hakemus ja asiakas sitä usein toivookin sitä aikavarausta.” (H5)

Toinen asiantuntijoista totesikin, että *”toisista sitä ei näy välttämättä päällepäinkään sitte ku vasta itse ihminen paljastaa sen niin sitten se voi tulla ilmi” (H1)*. Castrénin ym. (2016, 423) tutkimuksessa esitetään, että rahapeliongelma tulee esiin tyypillisimmin juuri asiakkaan omasta

kertomuksesta. Haastattelussa sosiaalityöntekijät arvelivat asiakkaiden rahapeliongelman tunnistamisen tiliotteiden ja sitä kautta tehtävän puheeksioton kautta olevan yleisempää kuin asiakkaan itsenäisen avun piiriin hakeutumisen.

Haastatteluista tuli myös esiin rahapeliongelman tunnistaminen jonkun muun siihen liittyvän ongelman kautta. Rahapeliongelman parissa työskentelevä asiantuntija (H1) kuvaili tätä rahapeliongelman tunnistamisen tapaa näin:

”Siitä ei välttämättä heti sanota mutta se voi tulla myös jonkin toisen tarinan kautta tai jonkun siihen liittyvän asian kautta et nimenomaan vaikka psyykinen hyvinvointi tai et oot kärsiny unettomuudesta tai oot hirveen stressaantunu nii et mistähän se johtus nii sieltähä vois tulla esille.” (H1)

Sosiaalityöntekijät kertoivat asiakkaiden rahapeliongelman tulevan esiin joskus jotain muuta kautta, kuten heidän ajankäytöstään kysyttäessä, niin kuin seuraavasta puheenvuorosta ilmenee:

”No tietysti jos on taloudellisia ongelmia niin sieltä sitä kautta mutta ei se aina liity välttämättä rahaankaan nuortenkaan kohdalla. Et se saattaa tulla jotain muuta kautta niinkun esille se paljon pelaaminen. Sillon siihen ei ehkä käytetä välttämättä niin paljoo rahaa. Se voi olla pienempiä summia. Se nuori elää varmasti tiukilla. Mutta se aika myös mikä on myös arvokasta niin mikä siihen pelaamiseen käytetään niin mitkä ne on sitten ne mitä kautta se nousee esiin. Ehkä se on se sosiaalinen verkosto tai sen vähyys. Sitten se kun kysytään kun oot kotona, niin se hirmu monesti liittyy siihen pelaamiseen. Et se on 12 tuntiakin sitä pelaamista. Se välttämättä ole se rahaongelma mistä se lähtee nousemaan että lähetään miettimään onko se pelaaminen ongelma.” (H6)

Edellä olevasta puheenvuorosta tulee hyvin esiin se, että rahapelaamiseen kuluu usein kohtuuttoman paljon aikaa (Castrén & Lahti 2015a, 70). Sosiaalityöntekijälle rahapeliongelma saattoi tulla esiin vuokrien maksamatta jättämisten ja siitä seuranneiden häätöuhkien kautta. Rahapeliongelman tuleminen ilmi vasta häätöuhan kautta kuvastaa sitä, kuinka rahapeliongelma voi todella aiheuttaa merkittäviä haittoja ihmisen elämään ennen sen tunnistamista.

Olisi tärkeää, että pelaajat hakeutuisivat avun piiriin ajoissa, sillä silloin rahapeliongelmosta aiheutuviin haittoihin pystytään paremmin puuttumaan ja niitä ennaltaehkäisemään (Pulford et al. 2009, 34). Rahapeliongelma voi kuitenkin pysyä ulkopuolisilta huomaamatta pitkiä aikoja

(Derevensky & Gupta 2011, 215) ja tyypillisiä esteitä sen tunnistamiselle voivat olla sen jääminen toisen oireen taakse tai pelaajan salaaminen sen muilta (Jaakkola 2008, 508). Haastatteluista ilmeni myös muita rahapeliongelman tunnistamisen esteitä, joita esittelen seuraavassa kappaleessa.

6.3 Rahapeliongelman tunnistamisen esteet

Haastateltavat kertoivat pelaajien reaktioiden vaihtelevasti rahapelaamisen puheeksiottamiseen. Haastateltavat sosiaalityöntekijät toivat erityisesti sen esiin, että monelle asiakkaalle ongelmallisesta rahapelaamisesta keskusteleminen ammattilaisen kanssa saattoi olla ensimmäinen kerta, kun asiakas keskustelee siitä kenenkään kanssa ja myöskin sen, että kukaan läheinen ei välttämättä ole tietoinen asiakkaan rahapelaamisesta. Seuraavissa puheenvuoroissa sosiaalityöntekijät keskustelivat ryhmähaastattelussa siitä, millaisia reaktioita asiakkailla voi olla sosiaalityöntekijän ottaessa puheeksi asiakkaan rahapelaamisen:

”No joillekin se on helpotus et pääsee vihdoin puimaan tätä asiaa. Jotkut on vaan sitten että entäs sitten. Että he miettivät että mitäs se sulle kuuluu.” (H3)

”Niin eivät ole vielä siinä vaiheessa että pystyisivät asiasta puhumaan saati ottamaan apua vastaan.” (H6)

”Kieltävät asian.” (H5)

Yksi rahapeliongelman tyypillisimmistä tunnistamisen ja hoitoon hakeutumisen esteistä on rahapeliongelman kieltäminen, jolloin pelaaja kokee, ettei hänellä ole rahapeliongelmaa ja ettei hän tarvitse siihen apua (Pulford et. al. 2009, 44). Sosiaalityöntekijät kuvailivat tietävänsä joidenkin asiakkaiden pelaavan rahapelejä ongelmallisesti, mutta heidän kieltäessään sen ja piilottaessaan rahapelaamistaan sosiaalityöntekijältään eri keinoin, voi asiakkaan rahapeliongelma ja sen seurausten laajuus jäädä tunnistamatta. Kieltämiseen voi liittyä esimerkiksi pelaajan ajatus yrittää selvittää rahapeliongelmansa itse (Itäpuisto 2011, 315).

Haastatteluissa otettiin esiin se, että asiakkaalla on oma vastuu rahapeliongelman myöntämisessä. Sosiaalityöntekijät totesivat, että esimerkiksi joitakin etuuksia myönnettäessä tulee asiakkaan olla sitoutunut ottamaan apua vastaan. Asiakkaan kieltäytyessä toistuvasti ottamasta apua vastaan ongelmallinen pelaaminen voi jatkua ja asiakkaan tilanne voi mahdollisesti kriisiytyä. Tällaisia vaikeita tilanteita eräs sosiaalityöntekijä kuvaili asiakkaan vastuun kautta

todeten, että ”ihmiset tekee omia valintojaan ja elää sitten niiden kanssa” (H3). Avun tarjoaminen on siis vaikeaa silloin, kun asiakas kieltää oman rahapeliongelmansa. Myös toinen asiantuntijoista totesi, että on pelaajasta itsestään kiinni, haluaako hän puhua rahapelaamisestaan vai ei ja lisäsi vielä siihen seuraavaa:

”Mutta se totuus paljastuu ehkä siitä, esimerkiksi siitä velan määrästä paljon myöhemmin et jos asiakas ei itse et hänhän on siitä totuudestaan on vastuussa. Et saatetaan kertoa vaikka vasta neljännellä tapaamisella, et mitenkä paljon sitä velkaa on tai että pystyykö kertoo läheisille et siihen kannustetaan - läheiset on hirveen tärkeitä siinä toipumisprosessissa.” (H1)

Toisaalta sekä sosiaalityöntekijöiden että muiden asiantuntijoiden puheenvuoroissa ongelmallinen rahapelaaminen yhdistettiin selkeästi riippuvuuteen, jota ei pystytä lopettamaan, vaikka ehkä haluttaisiin. Tämä ajatus vastaa rahapeli riippuvuuden lääketieteellisiä diagnostisia kriteereitä DSM-5 luokituksessa, jossa yhtenä kriteerinä ovat toistuvat epäonnistumiset yrityksissä kontrolloida, vähentää tai lopettaa rahapelaaminen (Castrén ym. 2014b, 471). Haastateltavat liittivät ajatuksensa pelaajan omasta vastuusta selkeästi heidän kynnykseensä myöntää oma rahapeliongelma. Haastatteluissa rahapeliongelma nähtiin usein riippuvuutena, jossa ihminen tuntee pakottavaa tarvetta toimia tietyllä tavalla (emt., 469).

Peliongelman tunnistamiseen ja haluun ottaa vastaan apua liitettiin haastatteluissa pelaajan häpeän tunteet. Pelaajan häpeän tunteita kuvailivat erityisesti muut rahapeliongelman parissa työskentelevät asiantuntijat. Asiantuntijat kuvailivat häpeän tunteiden nousevan usein rahapeliongelma karsiviltä pelaajilta itseltään. Asiantuntija (H2) kuvaili pelaajien häpeän tunteita ja sen vaikutuksia näin:

”Tämä häpeä ja syyllisyys jotka niinkun sisäisesti ihmisille niitä vaikeita tunteita ja jotka tavallaan estää sen puhumisen ja avun hakemisen. Ja moni ajattelee oman pään sisällä että kukaan ei voi näin tyhmä olla kuin minä. Mut silti se jatkuu ja jatkuu ja se velkaantumisen on varmaan se joka pakottaa jatkamaan sitä pelaamista, kun on pakko voittaa se summa jolla minä pelastan tämän tilanteen.” (H2)

Asiantuntijoiden mukaan häpeän tunteet saattavat estää pelaajan avun piiriin hakeutumisen ja ylipäätään siitä kenellekään puhumisen. Sosiaalityöntekijät eivät ottaneet suoraan esiin rahapeliongelmaan liittyvää häpeän tunnetta. Häpeän tunteet tai muut rahapeliongelmaan liittyvät

vaikeat tunteet tulivat sosiaalityöntekijöiden puheenvuoroista kuitenkin epäsuorasti esiin puhuttaessa asiakkaiden rahapeliongelma-aiheutuneista haitoista esimerkiksi näin:

”Ja onhan se just että kun viimesijaisia palveluita ollaan niin monet on jo siinä vaiheessa että oottais että joku kysyis tai että ois joku jolle sanoa. Kellekkään ei oo puhunu ja kaikki on menny.” (H3)

Edellä oleva puheenvuoro kuvaa rahapeliongelma-aiheutuneiden pelaajien kynnystä hakeutua ajoissa avun piiriin. Puheenvuorosta voi nähdä sen lisäksi rahapeliongelmaan liittyvää rahapelaamisen salaamisen kuvailua. Rahapeliongelmaan liittyvä häpeän tunne ja rahapelaamisen salaaminen onkin nähty aiemmissa tutkimuksissa hoitoon hakeutumisen esteinä. Rahapelaamisen salaamisen syynä voi olla esimerkiksi uhka perheen menettämisestä. (Itäpuisto 2011, 314–316.) Jukka Ahosen (2010, 74) haastattelututkimuksessa oli puheeksiotto ollut monelle ongelmapelaajalle hyvin helpottavaa, ja joillakin se oli johtanut läheisten tukeen peliongelma-aiheutumisessa. Joskus rahapeliongelmaisen henkilön reaktio ammattilaisen ottamaan puheeksiottoon voi olla kuitenkin negatiivinenkin, kuten toinen rahapeliongelman parissa työskentelevistä asiantuntijoista totesi (H1).

Haastatteluissa otettiin esiin rahapeliongelmaisille osoitettujen palvelumuotojen vähäisyys ja muita palveluja koskevia ongelmallisia piirteitä. Haastattelussa etenkin sosiaalityöntekijät toivoivat lisää matalan kynnyksen palveluita, joihin pelaajat saisivat heti itse halutessaan yksilöajan. Silloin apua ei ainakaan tarvitsisi odottaa. Haastateltavat kokivat ongelmalliseksi sen, että monet palvelut eivät tarjoa anonyymia apua rahapeliongelmaan. Kynnys hakea apua omalla nimellä voikin olla monelle pelaajille liian suuri. Tutkimuksissa on havaittu, että rahapeliongelma-aiheutuneilla henkilöillä voi olla huolia esimerkiksi avun luottamuksellisuudesta (Pulford et al. 2009, 44). Asiantuntija (H2) totesikin, että varsinkin pienillä paikkakunnilla pelaajilla saattaa olla pelko siitä, että hoitoon hakeutuessaan ”kaikki saa tietää” ja että tieto rahapeliongelma-aiheutumisesta ”leviää”. Sama haastateltava totesi myös, että ne matalan kynnyksen palvelut, joihin voi hakeutua ilman nimeä palvelevat etenkin niitä pelaajia, jotka eivät ole vielä välttämättä valmiita lopettamaan rahapelaamista, mutta jotka haluaisivat silti keskustella pelaamisestaan ja sen seurauksista jonkun kanssa.

Toisessa asiantuntijahaastattelussa tuli puheeksi sosiaalityöntekijöiden suuresta asiakasmäärästä johtuva kiire. Tapaamisaikojen rajallisuuden ja kiireen vuoksi rahapelaamisen puheeksiotto saattaa jäädä monien muiden tärkeiden puheenaiheiden ja kysymysten takia tekemättä. (H1). Ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät eivät tosin itse maininneet suuria asiakasmääriä

tai työhön liittyvää kiirettä rahapeliongelman tunnistamisen esteenä. Asiantuntija kuvaili myös yleisemällä tasolla rahapeliongelman puheeksiottoa sosiaali- ja terveyspalveluissa näin:

”Rahapeliongelma yleensä semmonen mikä vähä painuu osittain niiden muiden kiireiden ja asioiden alle, et on tavallaan olemassa tärkeämpiä ja isompia asioita yleensä aina mitä pitäis ensin hoitaa et välttämättä se asiakas ei tule sen peliongelmansa kanssa. Et se on joku muu asia, nii se voi jäädä vähä sinne taustalla.” (H1)

Sosiaalityöntekijät kuvailivat asiakkaiden ongelmien päällekkäisyyttä, mutta eivät tuoneet suoraan esiin sen vaikeuttavan rahapeliongelman tunnistamista. Eräs sosiaalityöntekijä kuvaili, että esimerkiksi asiakkailta, joilla on olla mielenterveys- ja päihdeongelmaa, saattaa esiintyä myös peliongelmaa: *”peliongelma on vähän semmonen, joka kuuluu niinku siihen kuvioon”* (H6). Useiden eri ongelmien päällekkäisyys voikin vaikeuttaa rahapeliongelman tunnistamista ja ongelmien päällekkäisyys on kuormittavaa niistä kärsiville henkilöille (Suomalaisen rahapeliamisen tilannekatsaus 2017, 96).

6.4 Tulosten yhteenveto

Luvussa viisi käsittelin rahapeliongelman ilmenemistä sosiaalityössä. Esittelin haastateltavien näkemyksiä koskien rahapeliongelmaista aiheutuvia haittoja sekä rahapeliongelmaan liittyvää pelaamisen luonnetta ja rahapeliongelmalta altistavia tekijöitä.

Haastatteluiden perusteella taloudellinen ahdinko näyttäytyi olevan eräs merkittävin rahapeliongelmaista aiheutuva seuraus. Velkaantuminen eri tavoin rahapeliongelman vuoksi tuli usein esiin sekä sosiaalityöntekijöiden että muiden asiantuntijoiden puheenvuoroissa. Hallitsematonta pelaamista kuvailtiin haastatteluissa eri tavoin ja siihen usein liitettiin sellaisia piirteitä kuin rahan arvon sumeneminen ja pelaajan epärealistiset ja epätoivoiset odotukset voitoista. Haastatteluiden mukaan ”mahdollisuus viimeisestä voitosta” on usein sellainen ajatus, joka ohjaa pelaajia takaisin rahapelien ääreen suurista häviöistä huolimatta. Hallitsematon rahapeliaminen voi luonnollisesti huonontaa asiakkaan jo olemassa olevaa vaikeaa taloudellista tilannetta entisestään. Haastatteluista ilmeni, että pelaaminen voi mennä arkisten perustarpeiden, kuten ruoan, edelle. Hallitsematon pelaaminen ja siitä aiheutuva taloudellinen ahdinko voi johdattaa myös asunnottomuuteen ja se liitettiin sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa erityisesti

nuoriin aikuisiin. Haastateltavat toivat esiin myös muita rahapelihaittoja, joita olivat esimerkiksi rahapeliongelman vaikutukset hyvinvointiin aiheuttaen pelaajille stressiä, ahdistusta ja unettomuutta.

Luvussa viisi toin haastatteluista esiin monia rahapeliongelmalta altistavia tekijöitä. Esimerkiksi internetissä tapahtuva rahapelaaminen vaikutti olevan haastatteluiden perusteella koukuttava ja kenties asiakkaille eniten ongelmia aiheuttava rahapelaamisen tapa, vaikkakin haastateltavat ottivat esiin muitakin koukuttavia rahapelimuotoja. Tämän lisäksi palkitsevat kokemukset vaikuttivat olevan pelaajille merkittävä kannustin jatkaa pelaamista ja eräs sosiaalityöntekijä totesi, että rahapelaamisesta saadut voitot ikään kuin sokaisevat pelaajaa näkemästä kuinka paljon hän on todellisuudessa hävinnyt rahaa. Haastatteluissa tuli esiin muitakin rahapeliongelmalta altistavia tekijöitä, joita olivat pelaajan nuori ikä, elämänmuutokset, tekemisen puute ja yhteys päihde- ja mielenterveysongelmiin.

Luvussa kuusi käsittelin rahapeliongelman tunnistamisen tapoja sosiaalityössä. Haastatteluiden perusteella merkittävin tapa tunnistaa rahapeliongelma sosiaalityössä oli asiakkaiden tiliotteet. Tiliotteilta sosiaalityöntekijät pystyivät arvioimaan esimerkiksi sitä, kuinka usein asiakas tekee tilisiirtoja tai nostoja rahapeleihin ja kuinka paljon rahaa hän siihen käyttää. Asiakkaiden hallitsematon rahapelaaminen tulee usein konkreettisesti esiin juuri tiliotteiden kautta. Tiliotteiden kautta tunnistettavassa rahapelaamisessa oli myös sosiaalityöntekijöiden mielestä haasteita, sillä jotkin internetissä rahapelaamista tarjoavat nettikasinot käyttävät tilisiirroissaan maksunvälittäjiä. Silloin tiliotteista ei voi tehdä suoria johtopäätöksiä siitä, käytetäänkö rahaa rahapelaamiseen vai johonkin muuhun, esimerkiksi ostoksiin nettikaupoissa.

Rahapeliongelma tulee sosiaalityössä esiin ottamalla asiakkaan rahapelaaminen puheeksi asiakkaan kanssa. Tiliotteet näyttäytyivät olevan sosiaalityöntekijöiden tärkein väline rahapelaamisen puheeksi ottamisessa. Muut rahapeliongelman parissa työskentelevät asiantuntijat ottivat esille rahapeliongelman tunnistamiseen käytettäviä mittareja, mutta sosiaalityöntekijöiden haastattelussa ne eivät tulleet ilmi. Rahapeliongelma voi tulla esiin asiakkaan kertomuksena stressistä tai ajankäytöstä. Tämän lisäksi se voi tulla esiin jonkin muun rahapeliongelmaan liittyvän ongelman, kuten vuokravelkojen, kautta.

Haastatteluissa nousi esiin erilaisia rahapeliongelman tunnistamisen ja tuen antamisen esteitä sosiaalityössä. Esimerkiksi rahapeliongelman kieltäminen asiakkaan toimesta on yksi merkittävä este tuelle. Jos asiakas kieltää rahapeliongelman olemassaolon, sen laajuus ja sen

seuraukset voivat jäädä tunnistamatta. Rahapeliongelman parissa työskentelevät asiantuntijat painottivat haastatteluissa rahapeliongelmaan liittyviä häpeän tunteita ja rahapelaamisen salailua. Sosiaalityöntekijöiden puheenvuoroista peliongelmaan liittyvä häpeä ja salailu ei tullut suoralla tavalla esiin, mutta sosiaalityöntekijät totesivat puheenvuoroissaan, että asiakkaalle rahapeliongelma-keskustelu voi olla vaikeaa, eikä asiakas ole välttämättä puhunut asiasta kenellekään ennen sosiaalityöntekijän tapaamista. Sosiaalityöntekijöiden haastattelussa mainittiin useasti asiakkaan vastuu rahapeliongelman myöntämisessä.

Muut rahapeliongelman tunnistamisen esteet liittyivät haastatteluiden perusteella palvelumuu-
toihin. Haastatteluissa muun muassa todettiin, että rahapeliongelma on usein hävetty ja salattu asia, joten anonyymien palveluiden tarjoaminen olisi tärkeää. Tällä hetkellä useat palvelut eivät tarjoa tukea rahapeliongelmaan anonyymisti.

Tutkielmani tulokset jäsenyivät teoriaohjaavan sisällönanalyysin kautta. Esittelin tulososiossa haastatteluiden sisältöä ja poimin tuloksiin mielestäni joitakin hyvin ilmiötä kuvaavia haastatteltavien suoria puheenvuoroja. Tuloksia ei ole siis jäsennetty kvantitatiivisesti.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimustehtävänä oli selvittää, millä tavoin rahapeliongelma voidaan tunnistaa sosiaalityön asiakastyössä. Tutkielman tarkentavien tutkimuskysymysten tarkoitus oli kartoittaa, kuinka rahapeliongelma ilmenee sosiaalityön asiakastyössä ja minkälaisia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia piirteitä rahapeliongelmaan ilmiönä liittyy. Mielestäni tämänkaltaiselle tutkimustiedolle on suuri tarve, sillä tietääkseni rahapeliongelman tunnistamista sosiaalityössä ei ole Suomessa käsitelty juuri lainkaan. Myös kansainvälisesti rahapeliongelmaa on tutkittu valitettavan vähän sosiaalityön näkökulmasta (Rogers 2013).

Rahapeliongelma näyttäytyi haastatteluiden valossa asiakkaiden elämässä moninaisesti ilmenevänä, vaikkakin helposti piilossa pysyvänä ja on sen vuoksi hankalasti tunnistettava ongelma sosiaalityössä. Tutkielman tulosten perusteella asiakkaan rahapeliongelmaan ei olekaan yksiselitteisiä merkkejä, vaan se ilmenee monella tavalla sosiaalityössä. Tämä tekee rahapeliongelman tunnistamisen asiakastyössä mahdolliseksi, mutta ei helpoksi. Samaan aikaan, vaikka joi-takin rahapeliongelman tunnusmerkkejä tulisikin sosiaalityön asiakastyössä esiin, ja jopa asiakkaan kanssa puheeksi, rahapeliongelman tunnistamiseen liittyy monia esteitä, kuten ongelman kieltäminen asiakkaan toimesta. Mielestäni tämä tulos on yhdenmukainen aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa, joissa on todettu rahapeliongelman tunnistamisen olevan vaikeaa, koska sitä piilotellaan ja salaillaan (esim. Jaakkola 2008, 508; Derevensky & Gupta 2011, 215).

Tutkielman tulosten perusteella merkittävin tapa tunnistaa rahapeliongelma sosiaalityössä oli asiakkaiden tiliotteet. Tämä on ymmärrettävää, sillä tiliotteiden kautta asiakkaan taloudellinen ahdinko tulee hyvin konkreettisella tavalla esiin. Tiliotteilta nähtävä rahapelaaminen on sosiaalityöntekijöille myös hyvä syy ottaa rahapelaaminen asiakkaan kanssa puheeksi kasvotusten. Taloudellisten vaikeuksien ilmeneminen asiakkaan tilannetta kartoittaessa voikin olla sosiaalityöntekijöille se ensimmäinen merkki rahapeliongelmosta. Tämä vaihe on tärkeä asiakastyössä, sillä taloudellisen ahdingon syyn selvittäminen saattaa tuoda asiakkaan rahapeliongelman esiin.

Sosiaalityöntekijät kertoivatkin, että havaitessaan asiakkaan rahapelaamisen heidän tiliotteitaan, se otetaan heti asiakasta tavatessa puheeksi. Nähdäkseni tiliotteiden kautta havaittavasta rahapelaamisesta keskusteleminen asiakkaan kanssa on yksi hyvä tapa ennaltaehkäistä asiakkaan liiallista rahapelaamista ja keino saada asiakas tarvittaessa muun avun piiriin. Koska

rahapeliongelman tiedetään jäävän helposti huomiotta, tiliotteiden kautta havaittavasta vähäisestäkin rahapelaamisesta voisi olla mielestäni hyvä kysyä rutiininomaisesti asiakkaalta. Näin voitaisiin tunnistaa rahapeliongelmaa usein edeltävää riskitason pelaamista tehokkaasti.

Sosiaalityöntekijät kertoivat, että asiakkaan rahapeliongelma voi tulla usein muiden rahapeliongelmaan liittyvien, esimerkiksi terveydellisten tai sosiaalisten ongelmien, kautta esiin. Eräs sosiaalityöntekijä totesi tähän liittyen, ettei esimerkiksi nuorten pelaajien peliongelmaan aina välttämättä liity suuria summia rahaa, vaan asiakkaan rahapeliongelmaa kuvaa sen sijaan ennemminkin pelaamisen parissa vietetty runsas aika. Mielestäni rahapeliongelmaan liittyvien erilaisten terveydellisten ja sosiaalisten piirteiden tunteminen on tärkeää siinä mielessä, että sosiaalityöntekijät osaavat tarkentavilla kysymyksillään ottaa puheeksi sellaisia aiheita, jotka voivat paljastaa asiakkaan rahapeliongelman. Tämä voi joskus olla ratkaisevaa asiakkaan rahapeliongelman varhaisessa tunnistamisessa.

On mahdollista, että pelaajan tilanne ehtii kriisiytyä ennen kuin hän on valmis käsittelemään rahapeliongelmaansa (Murto 2017, 301). Tämä asetelma näkyi sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa esimerkiksi siten, että asiakas havahtuu omaan ongelmaansa ja hakeutuu avun piiriin vasta esimerkiksi häätöuhan edessä. Haastatteluista ilmeni muutenkin se, että monesti rahapeliongelma tulee tunnistetuksi vasta silloin, kun se on ehtinyt jo aiheuttaa merkittäviä haittoja ihmisen elämään. Tämä kertoo nähdäkseni osaltaan siitä, etteivät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut jostain syystä kohtaa rahapeliongelmaasta kärsiviä henkilöitä tarpeeksi ajoissa ja, ettei rahapeliongelmaan ole tarjolla tarpeeksi matalalla kynnyksellä olevia ennaltaehkäisyyn tarkoitettuja palveluita. Haastateltavat toivoivatkin, että rahapeliongelmaan tarjottaisiin riittävästi palveluita ja joihin pelaajat voisivat hakeutua anonyymisti ilman ajanvarausta.

Haastatteluiden perusteella rahapeliongelman tunnistamista sosiaalityössä voi vaikeuttaa monet asiat. Siten asiakkaan rahapelaamisen laajuus ja sen seuraukset voivat joskus jäädä tunnistamatta. Asiakkaiden reaktiot rahapeliongelman puheeksiottoon voivat vaihdella. Joskus asiakkaat ovat helpottuneita keskustelusta, mutta joskus asiakkaat voivat kieltää rahapeliongelmaansa. Haastateltavat kertoivat myös rahapeliongelmaan liittyvästä häpeästä ja salailusta. Rahapeliongelman myöntäminen nähtiin olevan merkki siitä, että asiakas on valmis ottamaan peliongelmaansa apua vastaan. Sain sosiaalityöntekijöiden haastatteluista sellaisen vaikutelman, että lähtökohdat sosiaalityön keinoille asiakkaan tilanteen helpottamiseksi ovat paremmat silloin, kun asiakas myöntää rahapeliongelmaansa ja suostuu ottamaan apua vastaan.

Tutkielman tuloksista on nähtävissä se, kuinka laajasta yhteiskunnallisesta ilmiöstä rahapeliongelmassa on kyse ja kuinka merkittäväällä tavalla se voi vaikuttaa yksittäisen ihmisen elämään. Haluan korostaa erityisesti nuoria aikuisia koskevaa ongelmaa, joka aiheutuu rahapeliongelmaasta. Nuorille aikuisille pelaamisesta aiheutuneesta velkaantumisesta seuraa nimittäin asunnottomuutta. Tämä tuli esille sosiaalityöntekijöiden haastattelussa ja se sekä yllätti että huolestutti minua. Rahapeliongelmaasta voi seurata myös esimerkiksi ihmissuhteiden katkeamista läheisiin, vakavaa ahdistusta, unettomuutta sekä pakonomaista pelaamista. Muu elämä voi kärsiä rahapeliongelmaasta, mutta on syytä muistaa, että joskus rahapeliongelma voi olla seurausta vaikeista elämässä tapahtuvista muutoksista tai elämäntilanteista.

Rahapelaamisen puheeksiotto sosiaali- ja terveydenhuollossa edistää rahapeliongelmiin varhaista tunnistamista ja nopeuttaa avun saantia. Rahapelaamisesta rutiininomaisesti kysyminen tietyissä tilanteissa voi laskea työntekijän kynnystä kysyä siitä asiakkaalta ja auttaa perustelevaan sitä, miksi siitä asiakkaalta kysytään. (Castrén & Lahti 2015b, 82.) Koska asiakkaan rahapeliongelman tunnistamiseen liittyen löytyy aikaisemman tutkimuskirjallisuuden, ja myös tämän pro gradu -tutkielman, valossa erilaisia esteitä, olisi hyvä, jos tähän tarpeeseen voitaisiin vastata esimerkiksi jakamalla joustavasti erilaisia toimivia tunnistamisen tapoja eri ammattiryhmien ja työyhteisöjen välillä.

Miettiessäni joitakin rahapeliongelman tunnistamisen esteitä, kuten häpeän tunnetta, on niihin mielestäni vaikea löytää niiden hälventämiseksi yksiselitteisiä ratkaisuja. Tämä on haaste rahapeliongelman tunnistamisessa sosiaalityössä ja laajemmin sosiaali- ja terveydenhuollossa. Aiemmissa tutkimuksissa on tähän liittyen esitetty peliongelmaasta tiedottamisen ja julkisen keskustelun merkitystä, joka voisi rohkaista pelaajaa hakeutumaan helpommin avun piiriin (Itäpuisto 2011, 317). Ehkäpä rahapeliongelmaasta tiedottaminen voisi olla myös sosiaalityössä keino vähentää rahapeliongelmaan liittyvää häpeän tunnetta sekä tapa helpottaa siitä puhumista asiakaskohtaamisissa.

Mielestäni sosiaalityön pitäisi ottaa suurempi rooli rahapeliongelman tunnistamisessa ja sen ennaltaehkäisyssä. Tämän voisi aloittaa esimerkiksi lisäämällä rahapeliongelmaa koskevaa tutkimuskirjallisuutta ja kursseja sosiaalityön opintoihin. Siitä huolimatta, että rahapeliongelmaa on tutkittu vähän sosiaalityön näkökulmasta, oli haastateltavilla sosiaalityöntekijöillä mielestäni kuitenkin monipuolista ja kattavaa tietoa rahapeliongelmaasta. Tämä kertoo nähdäkseni siitä, että sosiaalityössä kohdataan rahapeliongelmaasta kärsiviä ihmisiä varsin usein ja

mahdollisesti myös siitä, että rahapeliongelmaa on käsitelty viime vuosina paljon julkisessa keskustelussa.

Tutkielman tulokset ovat saatu haastatteleamalla kuutta henkilöä. Näin ollen tämä tutkielma antaa rahapeliongelmaista ja sen tunnistamisesta vain suppean katsauksen, ja siitä syystä tulokset ovat vain pintaraapaisu tärkeästä aiheesta. Rahapeliongelmaa ja sen tunnistamista sosiaalityössä olisi mielestäni perusteltua tutkia jatkossa laajemmin, jotta aiheesta saataisiin laajempaa ja luotettavampaa tietoa. Tulosten yleistettävyyden kannalta olisi tärkeää haastatella jatkossa sosiaalityöntekijöitä kaikkialta Suomessa yhden kaupungin sijaan niin kuin tässä tutkielmassa on tehty. On hyvä huomioida, että tämä tutkielma antaa kuvan rahapeliongelman tunnistamisesta erityisesti aikuissosiaalityössä, jossa asiakkaiden rahapeliongelman tunnistaminen esimerkiksi tiliotteiden kautta on mahdollista toisin kuin monilla muilla sosiaalityön osa-alueilla. Rahapelaamisen rutiininomaisen puheeksioton merkitys rahapeliongelman tunnistamisessa on kenties sitä suurempi sellaisilla sosiaalialan työpaikoilla, joissa asiakkaan rahapelaaminen ei tule konkreettisesti esiin esimerkiksi tiliotteiden kautta.

Olisi mielenkiintoista saada tietää eri tehtävissä ja organisaatioissa olevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rahapeliongelmaista. Tätä tutkielmaa tehdessäni mietin esimerkiksi sitä, miten rahapeliongelma näyttäytyy esimerkiksi maahanmuuttoyksikössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden silmin tai minkälaisia näkemyksiä lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on rahapeliongelmaista. Tämän lisäksi mietin, kuinka usein rahapeliongelma kohdataan sosiaalityössä lapsilla rahapelien ikärajoituksista huolimatta. Sosiaalityön asiakkaiden näkökulmaa rahapeliongelmaista ja sen tunnistamisesta olisi tärkeää saada lisätietoa. Kiinnostavaa olisi esimerkiksi tietää, miltä tiliotteilta tunnistettava rahapelaaminen ja sitä kautta tehtävä puheeksiotto sosiaalityön asiakkaista tuntuu.

Rahapelaaminen on Suomessa ajankohtainen aihe, josta käydään julkista keskustelua esimerkiksi mielipidekirjoitusten ja muiden lehtiartikkelien muodossa. Uusimmassa rahapelaamista, rahapelihaittoista ja rahapelimarkkinointiin liittyvistä mielipiteistä koskevassa väestökyselyssä väestö kokee rahapelien mainonnan ja markkinoinnin liian runsaana. Kriittisyyden rahapelaamista koskevaa mainontaa kohtaan voidaan sanoa olevan siis nousussa (Salonen ym. 2019, 80). Olen havainnut, että rahapeliongelmaista aiheutuvia haittoja käsitteleviä artikkeleita on ollut julkisuudessa viime aikoina yhä useammin. Siitä huolimatta, että Suomessa pelataan paljon rahapelejä, kriittisyyttä suomalaista rahapelijärjestelmää kohtaan voitaisiin nostaa esiin esimerkiksi juuri rahapelihaittoja julkisesti käsittelemällä.

LÄHTEET

Ahonen, Jukka. 2010. *Ongelmapelaajien haastattelututkimus*. Helsinki: A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 59.

Alastalo, Marja & Maria Åkerman. 2010. ”Asiantuntijahaastattelun analyysi”. Teoksessa *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.

Alastalo, Marja, Maria Åkerman & Tiina Vaittinen. 2017. ”Asiantuntijahaastattelu”. Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toim. Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori. Tampere: Vastapaino.

Alho, Hannu & Tuuli Lahti. 2015a. ”Rahapeliongelmat, käsitteet ja yleisyys”. Teoksessa *Rahapeliiriippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kiiänmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Alho, Hannu & Tuuli Lahti. 2015b. ”Rahapeliongelman kokonaisvaltainen hoito”. Teoksessa *Rahapeliiriippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kiiänmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Anielski, Mark & Aaron Braaten. 2008. *The Socio-Economic Impact of Gambling (SEIG) Framework – An assesment Framework for Canada: In search of the Gold Standard*. Prepared by: ANIELSKI Management Inc.

Arpajaislaki 1047/2001.

Barnes, Grace, John Welte, Joseph Hoffman, Marie-Cecile Tidwell. 2011. The Co-occurrence of Gambling with Substance Use and Conduct Disorder among Youth in the United States. *The American Journal of Addictions* 20, 166–173.

Castrén, Sari, Hannu Alho & Anne Salonen. 2016. Rahapeliongelma sosiaali- ja terveydenhuollossa – ammattilaisten näkemyksiä. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:4, 418–428.

Castrén, Sari, Antti Murto & Anne Salonen. 2014a. Rahapelimarkkinointi yhä aggressiivisempää – Unohtuvatko hyvät periaatteet? *Yhteiskuntapolitiikka* 79:4, 438–443.

Castrén, Sari, Anne H. Salonen, Hannu Alho & Tuuli Lahti. 2014b. Rahapeli­riippuvuuden diagnostiikka muutoksessa. *Suomen lää­kärilehti* 2014:7, 469–472.

Castrén, Sari, Tuuli Lahti & Anne Salonen. 2015. ”Rahapeliongel­malle altistavat tekijät”. Teoksessa *Rahapeli­riippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kii­anmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Castrén, Sari & Tuuli Lahti. 2015a. ”Rahapeliongelman tunnus­merkit, vaiheet ja pelaamisen motiivit”. Teoksessa *Rahapeli­riippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kii­anmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Castrén, Sari & Tuuli Lahti. 2015b. ”Rahapeliongelman puheeksi­otto ja arvioinnissa käytettävät mittarit”. Teoksessa *Rahapeli­riippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kii­anmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Derevensky, Jeffrey & Rina Gupta. 2011. ”Youth gambling prevention initiatives: A decade of research. Teoksessa *Youth Gambling: The Hidden Addiction*, toim. Jeffrey Derevensky, Daniel Shek, Joav Merrick. Health, Medicine and Human development, 213–230.

Derevensky, Jeffrey. 2016. ”Youth gambling problems”. Teoksessa *Youth Substance Abuse And Co-occurring Disorders*, toim. Yifrah Kaminer. American Psychiatric Association, 307–336.

Dowling, Nicki A., Stephanie S. Merkouris, Victorian Manning, Rachel Volberg, Stuart J. Lee, Simone D. Rodda & Dan I. Lubman. 2017. Screening for problem gambling within mental health services: A comparison of the classification accuracy of brief instruments. *Addiction research report*, 1088–1104.

The Economist. 2017. The world’s biggest gamblers. Saantitapa: <https://www.economist.com/graphic-detail/2017/02/09/the-worlds-biggest-gamblers> (Luettu 17.7.2019.)

Eskola, Jari & Jaana Vastamäki. 2015. ”Teemahaastattelu: Opit ja opetukset”. Teoksessa *Ikku­noita tutkimus­metodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutki­jalle*, toim. Raine Valli & Juhani Aaltola. Juva: PS-kustannus.

Eskola, Jari & Juha Suoranta. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

HE 132/2016 vp: *Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi arpajaislain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamiseksi.*

Heikkilä, Jukka, Juha Laine & Tarja Salokoski. 2009. *Rahapelien haitta-arviointi*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). Raportti 18/2009. Saantitapa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80175/6322234a-cf28-4b1b-90bb-b4e9298ccd38.pdf?sequence=1> (Luettu 01.06.2019.)

Heiskanen, Maria, Inka Silvennoinen, Sanni Nuutinen, Tuomas Hallamaa, Jouni Saarelainen & Corinne Björkenheim. 2019. ”Tunnissa meni 1500e – Ulkomaille pelaaminen rahapeliongelmiin apua hakeneiden joukossa”. Tiedote Peliklinikan toteuttamasta kyselystä. Saantitapa: https://peluuri.fi/sites/default/files/peliklinikka_ulkomaille_pelaaminen_raportti_a4_final.pdf (Luettu 01.07.2019.)

Hirschovitz-Gerz, Tanja, Jukka Ahonen & Tuukka Tammi. 2012. Peli, persoona vai tilanne? Rahapeliongelmaisia koskevat tyypittelyt tutkimuskirjallisuudessa ja arjen hoitotyössä. *Janus* 20:3, 231-248.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme. 2015. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Itäpuisto, Maritta. 2011. Peliongelmaisen hoitoon hakeutumisen esteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 76:3, 309–319.

Jaakkola, Tapio. 2008. Pelihimo – Miten tunnistaa salattu ongelma? *Duodecim* 2008;124, 504–510. Saantitapa: <https://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo97090.pdf> (Luettu 01.06.2019.)

Juhila, Kirsi. 2008. ”Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat”. Teoksessa *Sosiaalityö aikuisten parissa*, toim. Arja Jokinen & Kirsi Juhila. Tampere: Vastapaino, 14–47.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna. 2012. Rahapelaamisen ja ongelmapelaamisen yleisyys Suomessa. Teoksessa *Rahapelaaminen Suomessa*, toim. Pauliina Raento. Helsinki: Gaudeamus, 80–98.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna. 2015. ”Rahapeliongelmalle altistavat tekijät”. Teoksessa *Rahapeliiriippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kiiänmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki:

Kananoja, Aulikki. 2017. ”Sosiaalityö ammattina”. Teoksessa *Sosiaalityön käsikirja*, toim. Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki. Helsinki: Tietosanoma, 27–32.

Kinnunen, Jani & Tapio Jaakkola. 2015. ”Rahapelit ja -pelaamisen muodot”. Teoksessa *Rahapeliiriippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kiiänmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Kiviniemi, Kari. 2015. ”Laadullinen tutkimus prosessina”. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, toim. Raine Valli & Juhani Aaltola. Jyväskylä: PS-kustannus, 74–88.

Koivula, Aki, Ilkka Koiranen & Pekka Räsänen. 2016. Digitalisaatio ja verkkorahapelaamisen väestöryhmittäiset muutokset 2006–2014. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:4, 371–383.

Kuula, Arja. 2011. *Tutkimusetiikka*. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kämppe, Jenni. 2010. ”Osa 1: Ikääntyneiden rahapelaaminen – Katsaus kansainväliseen kirjallisuuteen”. Teoksessa *Pelin viemää – Katsaus ikääntyneiden rahapelaamiseen*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Avauksia 11/2010. Saantitapa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80136/77d022e2-1195-4915-b921-b7dc47f8642b.pdf?sequence=1> (Luettu 15.03.2019.)

Matilainen, Riitta. 2010. Mitä rahapelaaminen kertoo suomalaisten historiasta?. *Tieteessä tapahtuu* 1/2010, 16–22.

Mazar, Alissa, Robert J. Williams, Edward J. Stanek, Martha Zorn, Rachel A. Volberg. 2018. The importance of friends and family to recreational gambling, at-risk gambling and problem gambling. *BMC Public Health* 18:1080, 1–14.

Murto, Antti. 2017. ”Rahapeliongelma ja sosiaalityö”. Teoksessa *Sosiaalityön käsikirja*, toim. Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen, Pirjo Marjamäki. Helsinki: Tietosanoma.

Murto, Antti. 2015. ”Rahapeliongelmien erityisryhmät: nuoret, ikääntyneet ja maahanmuuttajat”. Teoksessa *Rahapeliriippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kiiänmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Murto, Antti & Saini Mustalampi. 2015. ”Rahapeliongelmien yhteiskunnallinen merkitys”. Teoksessa *Rahapeliriippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kiiänmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Murto, Antti & Katariina Warpenius. 2015. ”Rahapelihaittojen ehkäisy”. Teoksessa *Rahapeliriippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kiiänmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Nikkinen, Janne. 2008. Rahapeliongelma aikamme sosiopoliittisena haasteena. *Janus* 16:1, 64–71.

Nummela, Tuija. 2011. *Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä*. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos. Väitöskirja.

Pietilä, Ilkka. 2017. ”Ryhmäkeskustelu”. Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toim. Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori. Tampere: Vastapaino.

Pulford, Justin, Maria Bellringer, Max V. Abbot, Dave Clarke, David Hodgins & Jeremy Williams. 2009. Barriers to help-seeking for a gambling problem: The experiences of gamblers who have sought specialist assistance and the perceptions of those who have not. *Journal of Gambling Studies* 25(1), 33–48.

Raento, Pauliina. 2012. Rahapelaamisen ja sen tutkimuksen muutos Suomessa. Teoksessa *Rahapelaaminen Suomessa*, toim. Pauliina Raento. Helsinki: Gaudeamus, 7–24.

Rahapelilainsäädäntöä koskeva esiselvitys. Sisäministeriön julkaisuja 2019:25. Saantitapa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161645/SM_25_2019_Rahapelilainsaadantoa%20koskeva%20esiselvitys.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 01.07.2019.)

Raisamo, Susanna. 2015. ”Rahapeliongelmien erityisryhmät: nuoret, ikääntyneet ja maahanmuuttajat”. Teoksessa *Rahapeliriippuvuus*, toim. Hannu Alho, Pekka Heinälä, Kalervo Kiiänmaa, Tuuli Lahti & Antti Murto. Helsinki: Duodecim.

Rautee, Risto. 2009. *Rahapelien kahdet kasvot*. Annukka Merikallio Oy.

Rogers, Jim. 2013. Problem Gambling: A Suitable Case for Social Work? *Practice: Social work in Action* 25:1, 41–60.

Ruusuvuori, Johanna & Pirjo Nikander. 2017. ”Haastatteluaineiston litterointi”. Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toim. Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen, toim. 2010. ”Haastattelun analyysin vaiheet”. Teoksessa *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.

Salonen, Anne H., Jukka Kontto, Hannu Alho & Sari Castrén. 2017a. Suomalaisten rahapelikulutus – Keneltä rahapeliyhtiöiden tuotot tulevat? *Yhteiskuntapolitiikka* 82:5, 549–559.

Salonen, Anne, Kalle Lind, Sari Castrén, Mika Lahdenkari, Jukka Kontto, Jani Selin, Matilda Hellman, Johanna Järvinen-Tassopoulos. 2019. *Rahapelaaminen, rahapelihaitat ja rahapelien markkinointiin liittyvät mielipiteet kolmessa maakunnassa – Rahapelikyselyn 2016–2017 perustulokset yksinoikeusjärjestelmän uudistuksessa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 4/2019. Saantitapa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137804/URN_ISBN_978-952-343-301-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 01.07.2019.)

Salonen, Anne, Sari Castrén, Tiina Latvala, Maria Heiskanen & Hannu Alho. 2017b. *Rahapelikysely 2016 – Rahapelaaminen, rahapelihaitat ja rahapelien markkinointiin liittyvät mielipiteet rahapeliongelmaan apua hakevilla Peliklinikan asiakkailla*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 8/2017. Saantitapa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135669/URN_ISBN_978-952-302-974-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 27.07.2019.)

Salonen, Anne, Sari Castrén, Susanna Raisamo, Hannu Alho & Tuuli Lahti. 2014. Rahapeli-riippuvuuden tunnistamiseen kehitetyt mittarit. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2014:15, 113–129.

Salonen, Anne & Susanna Raisamo. 2015. *Suomalaisten rahapelaaminen 2015 – Rahapelaaminen, rahapeliongelmat ja rahapelaamiseen liittyvät asenteet ja mielipiteet 15–74-vuotiailla*.

Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 16/2015. Saantitapa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129595/URN_ISBN_978-952-302-559-2.pdf?sequence=1 (Luettu 01.03.2019.)

Selin, Jani. 2016. Haittanäkökulman asema rahapelipolitiikassa verrattuna alkoholipolitiikkaan ja tupakkapolitiikkaan. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:1, 78–85.

Shed, N. Will, Jeffrey L. Derevensky & Rina Gupta. 2016. ”Youth problem gambling: Our current of risk and protective factors”. Teoksessa *Youth Gambling: The hidden addiction*, toim. Jeffrey Derevensky, Daniel T. L. Shek, Joav Merrick. Health, Medicine and Human development, 59–78.

Silvennoinen, Inka, Markus Sjöholm & Henna Vuorento. 2018. *Peluurin vuosiraportti 2017*. Saantitapa: https://peluuri.fi/sites/default/files/peluuri_vuosiraportti_2017_lopullinen_24.4.2018.pdf (Luettu 27.07.2019.)

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. 2017. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2017:5. Saantitapa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf (Luettu 01.07.2019.)

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Suomalaisen rahapelaamisen tilannekatsaus 2017, Järvinen-Tassopoulos 2017 (toim.). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Saantitapa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136096/URN_ISBN_978-952-302-934-7.pdf?sequence=1 (Luettu 01.06.2019.)

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-5137. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 17.7.2019].

Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vaenn/2015/vaenn_2015_2015-10-30_tie_001_fi.html

Tammi, Tuukka. 2008. Yksinoikeus peleihin, yksin oikeus ongelmiin? Miksi rahapeliongelmista tuli yhteiskunnallinen huolenaihe? *Yhteiskuntapolitiikka* 73:2, 176–184.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 2009. *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki.

Tossavainen, Marjo, Kristiina Kunttu, Tommi Pesonen, Tomi Lintonen & Susanna Raisamo. 2015. Rahapeliongelmat ja psyykkinen oireilu korkeakouluopiskelijoilla. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 52, 224–236.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Veikkauksen vuosiraportti 2018. Veikkaus Oy. Saantitapa: https://cms.veikkaus.fi/site/binaries/content/assets/dokumentit/vuosikertomus/2018/veikkaus_vuosiraportti_2018.pdf (Luettu 01.06.2019.)

Volberg, Rachel. 1994. The Prevalence and Demographics of Pathological Gamblers: Implications for Public Health. *American Journal of Public Health*, 84:2, 237–241.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Rahapelaaminen Suomessa

- Miten kuvailisitte rahapelaamista ilmiönä Suomessa?

Rahapeliongelman tunnusmerkit

- Minkälaisia rahapeliongelman tunnusmerkkejä olette kohdanneet työssänne?
- Miten rahapeliongelmaa voi määritellä?
- Millä tavoilla rahapeliongelma vaikuttaa ihmisten elämään? Minkälaisia seurauksia sillä on? Miten rahapeliongelma vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen, arkeen jne?

Rahapeliongelman tunnistaminen sosiaalityössä

- Miten rahapeliongelma tunnistetaan sosiaalityössä? Millä tavoin rahapeliongelma tulee esille asiakastyössä? Missä vaiheessa?
- Miten rahapeliongelma näkyy sosiaalityössä? Mitkä ovat sosiaalityön keinot rahapeliongelmaisen henkilön tukemisessa?

Rahapeliongelma ja asiakkaan ohjaus sosiaali- ja terveystalviuihin

- Minkälaisiin palveluihin rahapeliongelmaista henkilöä ohjataan sosiaalityössä?
- Minkälaista tukea rahapeliongelmaista kärsivä henkilö saa Suomessa?
- Mitä ajattelet tuen riittävydestä? Vaihtelee ko tuen saanti Suomessa alueittain?

Liite 2. Suostumuslomake

Suostumus tutkimushaastatteluun pro gradu -tutkielmaa varten

Suostun osallistumaan haastattelututkimukseen koskien pro gradu -tutkielmaa ”**Rahapeliongelma ja sen tunnistaminen sosiaalityössä**”. Haastattelua käytetään Itä-Suomen yliopiston sosiaalityön opiskelija Saima Mattssonin pro gradu -tutkielman aineistona. Tutkielman ohjaaja on Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksen lehtori ja dosentti YTT Kaarina Mönkkönen.

Olen lukenut pro gradu -tutkielmaan liittyvän tiedotteen ja tiedostan, että haastatteluista saatua aineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja aineistosta poistetaan kaikki haastateltavien tunnistetiedot. Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Annan luvan käyttää haastattelussani muodostuvaa aineistoa tätä pro gradu -tutkielmaa varten ja siihen liittyvissä mahdollisissa tieteellisissä julkaisuissa.

PVM, allekirjoitus ja nimen selvennys

Kiitos osallistumisesta!

Ystävällisin terveisin,

Saima Mattsson

sosiaalityön opiskelija Itä-Suomen yliopistosta

Yhteistyöstä kiittäen ja mielellään lisätietoja antaen:

Yliopistonlehtori, dosentti, YTT Kaarina Mönkkönen